

भाषासौरभम् अष्टमश्रेणी संस्कृतपाठ्यपुस्तकम्

शिक्षक शिक्षा निदेशालय तथा राज्य शैक्षिक
अनुसंधान और प्रशिक्षण परिषद्,
ओडिशा, भुवनेश्वरम्

ओडिशा विद्यालय शिक्षा कार्यक्रम प्राधिकरण,
भुवनेश्वरम्

भाषासौरभम्

(अष्टमश्रेणी-संस्कृतपाठ्यपुस्तकम्)

ओडिशामाध्यमिकशिक्षापरिषदा अष्टमश्रेण्याः कृते अनुमोदितम्

सम्पादकमण्डली

प्रफेसर पतितपावन वानार्जी

डक्टर ज्ञानरञ्जन पतिः

डक्टर कुमार चन्द्र मिश्रः

सम्पादक समीक्षक मण्डली

प्रफेसर गोपालकृष्ण दाशः

डक्टर कालीप्रसन्न शतपथी

डक्टर विपिन विहारी शतपथी

डक्टर गौतम महारणा

पण्डित नृसिंह चरण पण्डा

पण्डित भूपति भूषण मिश्रः

संयोजिका

डक्टर सविता साहु

मुद्रण वर्षम् - २०१९

प्रस्तुति :

शिक्षक शिक्षा निदेशालय तथा राज्य शैक्षिक अनुसंधान और प्रशिक्षणम् परिषद्

ओडिशा, भुवनेश्वरम्

और

ओडिशा राज्य पाठ्यपुस्तक प्रणयन और प्रकाशनम् संस्था, भुवनेश्वरम्

मुद्रण : पाठ्यपुस्तक उत्पादन और विक्रय, भुवनेश्वरम्

अभिमतम्

राष्ट्रियपाठ्यचर्याप्रारूपम् (२००५), राज्यपाठ्यचर्याम् (२००७), शिशु शिक्षाधिकाराधिनियमम् (२००९), शिशूनां निःशुक्लबाध्यतामूलकशिक्षाधिकारनियमम् (२०१०) अनसृत्य सर्वशिक्षाभियानकार्यक्रमानुसारं पाठ्यपुस्तकस्य प्रणयनमावश्यकमिति हेतोः विद्यार्थिनाम् उपयोगि पुस्तकं प्रस्तुतम् । विद्यार्थिनां विद्यालयजीवनेन सह परिवारेण समाजेन च सह व्यापकसम्बन्धस्थापनाय सर्वशिक्षाकार्यक्रमः कल्पितः । व्यावहारिकदृष्ट्या पाठ्यपुस्तकस्य विरचनस्य गुरुत्वम् अनुभूयते । 'घोषवन्तो बलवन्त' - इति रटनप्रकृतेः शिथिलीकरणं प्रवर्तनीयम् । मनस्तत्त्वदृष्ट्या छात्राणाम् अभिरुचिवर्द्धनं च दृश्यश्रव्याविधिमाध्यमेन करणीयम् । अयं प्रयासः राष्ट्रियशिक्षानीतिम् अनुसृत्य कृतः । राज्यशिक्षानीतौ अयम् अभिनवः प्रयोगः अभिनन्दनीयः ।

विद्यार्थिनाम् अभिरुचिवर्द्धनाय आचार्याणाम् अध्यापकानाम् च उद्यमः आवश्यकः । तेषां स्वकीयं ज्ञानम् अभिज्ञता प्रशिक्षणकौशलं कल्पनाशीलता च विद्यार्थिनां महते उपकाराय उपादानभूताः भविष्यन्ति । विद्यार्थिनां ज्ञानविकाशाय उपादेयप्रश्नमाध्यमेन शिक्षकाः तेषाम् उत्साहान् वर्द्धयन्ति । तत्रापि निर्द्धारितं पाठ्यपुस्तकम् उपयोगिसाधनम् अस्ति । विद्यार्थिनां ज्ञानार्जनस्य सर्जनशक्तेः प्रायोगात्मकप्रवृत्तेः च साफल्याय शिक्षकाणां प्रशिक्षणप्रक्रियायाः प्रयोग-पद्धतिः उपादेया भवति ।

विद्यालयस्य दैनिकार्यक्रमेण सह वार्षिककार्यक्रमस्य तथा निर्द्धारणं स्यात् येन पाठ्यक्रमस्य नियतकालशिक्षणस्य समन्वयः स्यात् । विषयाध्ययनानन्तरं मूल्यांकनं यथाविधि स्यात् येन छात्रस्य पाठ्यविषयान् प्रति अभिरुचिः वर्द्धेत । छात्रमनोविज्ञानस्य दृष्ट्या अनुकूलविषयज्ञानस्य समन्वयनिमित्तं प्रयत्नः विहितः । छात्राणां चिन्तनस्य प्रयोगस्य क्रियान्वयनस्य च अवसरप्रदानाय प्रस्तुतिः कृता ।

पूर्वोक्तसर्वशिक्षाभियानानुकूलं पाठ्यपुस्तकविकाशक्रमे विशेषज्ञानाम् अध्यापकानां च सुचिन्तितं परामर्शं स्वागतीकरोमि ।

निर्देशकः

शिक्षकान् प्रति

माननीयाः शिक्षकबान्धवाः !

कोमलमतीनां विद्यार्थिनांमध्ये संस्कृतस्य प्रचारः, संस्कृताध्ययनं प्रति आग्रहसृष्टिः, नैतिकमूल्यबोधस्य विकासः तथा च मातृभूमिं प्रति तेषां श्रद्धाजागरणम्-एतेषु विषयेषु भवादृशां विदुषाम् एव उत्तरदायित्वम् अस्ति । पुस्तकं केवलं भवतां सहायकमात्रम् । तथापि भवतां पाठ्यदानकर्मणि उत्साहवर्द्धनाय अभिनवपद्धत्या मनोविज्ञानदृष्ट्या च इदं ‘भाषासौरभम्’ सम्पाद्यते । अस्मिन् पुस्तके पाठ्यविषयः, अभ्यासप्रणाली दृष्टान्तमूलकं व्याकरणं च प्रदत्तानि ।

विषयमाध्यमेन शब्दरूपाणां धातुरूपाणां विभक्तीनां विशेष्यविशेषणानां तथा च अन्येषां सरलप्रयोगः पुस्तकेऽस्मिन् विद्यते । पुस्तकस्य विषयः सूचनात्मकः एव । भवन्तः अभ्यासद्वारा विद्यार्थिनां बुद्धेः विकासं कारयिष्यन्ति । प्रदत्तगीतानां सस्वरगानेन अभिनयेन च विद्यार्थिनः साग्रहं संस्कृताभिमुखाः भविष्यन्ति । रटनाभ्यासं विना प्रयोगाभ्यासेन संस्कृतस्य पाठनाय इदं “भाषासौरभम्” अवश्यं सहायकं भविष्यति इति आशा ।

पूर्वसम्पादितं विषयं क्रियाभित्तिकशैल्या सह सम्पाद्य भाषासौरभस्य इदं संस्करणं प्रस्तुतम् ।

“जयतु संस्कृतम्, जयतु भारतम् ।”

सम्पादक - समीक्षक-मण्डली

ଅଦ୍ୟାବଧି ଜଗତମାତାଙ୍କର ଚରଣରେ ମୁଁ ଯେଉଁଯେଉଁ ଭେଟି ଦେଉଅଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷା ମୋତେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ କ୍ରାନ୍ତିକାରୀ ଓ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ମନେ ହେଉଛି । ଏହାଠାରୁ ଅଧିକ ମହତ୍ତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ମୂଲ୍ୟବାନ ଭେଟି ମୁଁ ଯେ ଜଗତ ସମ୍ମୁଖରେ ଥୋଇପାରିବି, ତାହା ମୋର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହେଉନାହିଁ । ଏଥିରେ ରହିଛି ମୋର ସମଗ୍ର ରଚନାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମକୁ ପ୍ରୟୋଗାତ୍ମକ କରିବାର ଚାବିକାଠି । ଯେଉଁ ନୂଆ ଦୁନିଆ ପାଇଁ ମୁଁ ଛଟପଟ ହେଉଛି, ତାହା ଏହିଥିରୁ ହିଁ ଉଦ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ । ଏହା ମୋର ଅନ୍ତିମ ଅଭିଳାଷ କହିଲେ ଚଳେ ।

ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ

विषयक्रमः

1.	वन्दनम्	1
2.	संस्कृतसेविता भारतमाता (केवलं सुखपाठ्यनिमित्तम्)	2
3.	परिवेशः	3
4.	साधुः गोपालकृष्णः	9
5.	जयी राजगुरुः	13
6.	कृषकः	17
7.	यत्नेन सिद्धिः	26
8.	गन्धमादनः	31
9.	इस्पात-नगरी	37
10.	व्यासकविः फकीरमोहनः	41
11.	राष्ट्रवन्दनम्	46
12.	विचित्रा सृष्टिः	49
13.	जीवनस्य रहस्यम्	54
14.	सेवा हि परमो धर्मः	58
15.	लक्ष्यप्राप्तिः	63
16.	मातृभक्तः चाणक्यः	67
17.	नीतिमञ्जरी	72
18.	सूक्तयः	77

वन्दनम्

संगच्छध्वं संवदध्वं सं वो मनांसि जानताम् ।
देवा भागं यथा पूर्वे संजानाना उपासते ॥
समानो मन्त्रः समितिः समानी
समानं मनः सह चित्तमेषाम् ।
समानं मन्त्रमभिमन्त्रये वः
समानेन वो हविषा जुहोमि ॥
समानी व आकूतिः समाना हृदयानि वः ।
समानमस्तु वो मनो यथा वः सुसहासति ॥

(संज्ञानसूक्तम्, ऋग्वेदः)

जनाः समाजे संगताः गच्छेयुः । परस्परं विरोधं विहाय एकविधम् एव वचनं वदेयुः । तेषां चित्ते समभावना सम्भवतु । सर्वे एकमताः तिष्ठेयुः ।

समाजे स्थितानां जनानां कार्याकार्यपर्यालोचनात्मकं गुप्तसम्भाषणम् एकरूपम् अस्तु । कार्येषु जनानां प्रवृत्तिः एकरूपा भवतु । प्रतिदिनं सर्वेषां कर्म अपि समानरूपं भवतु । समेषाम् अन्तःकरणं समानं भवेत् । एवं सर्वे सामाजिकाः भवन्तु । एवमेव सङ्कल्पैः सर्वेषां हृदयानि इन्द्रियाणि च समानरूपाणि यथा भवेयुः, तथा अस्माभिः प्रयत्नः करणीयः इति प्रार्थना ।

संस्कृतसेविता भारतमाता

डा: पि. वन्दोपाध्याय:

वितरति हर्षं भारतवर्षम्
अस्माकं जननी,
किरीटमण्डिता सागरसेविता
धन्या तया धरणी ॥१॥

श्यामकेदारे सरितः तीरे
सलीलं मलयो वाति
मधुरं मधुरं कोकिलकूजनं
दूरात् दूरं याति ॥२॥

अतिप्राचीना नित्यनवीना
संस्कृतगङ्गाधारा,
ललितं ललितं चलति रुचिरं
सकलमङ्गलसारा ॥३॥

प्रज्ञाप्रकाशा संस्कृता भाषा
संहतिरक्षाशीला,
अतीव सरला कोमलतरला
भारतीकण्ठे माला ॥४॥

वेदं शास्त्रं शान्तिं शस्त्रं
कलयति बहु धीरम्,
संस्कृत-सेवितः भारतदेशः
जयतु जयतु चिरम् ॥५॥

परिवेशः

भारती मनोजस्य **माता** । मनोजः प्रतिदिनं **मातरं** प्रणमति । एकदा मनोजः **मात्रा** सह नदीतटे भ्रमति स्म । तदा सः **मात्रे** निवेदयति - **मातः** ! कः नाम परिवेशः, कृपया वदतु । माता वदति - पुत्र! अस्मान् परितः यः दृश्यमानः अस्ति सः परिवेशः । भूमिः, जलं, गगनं, वायुः, वृक्षाः, जीवाः च विशेषतः परिवेशः इति परिचितः । पुत्रः पुनः पृच्छति - मातः ! केन भावेन सः दूषितः भवति ? माता वदति, गृहस्य अवकरद्वारा तथा च कृषिक्षेत्रे रासायनिकसारस्य प्रयोगद्वारा भूमिः दूषिता भवति । नगरस्य शिल्पागारस्य च वर्ज्यद्रव्यद्वारा जलं प्रदूषितं भवति । तैलचालितयानानां धूमद्वारा वायुः प्रदूषितः भवति । शिल्पागारस्थापनार्थम् अरण्यक्षेत्राणि विनष्टानि भवन्ति । वृक्षाणां छेदनं भवति । तेन वन्यजीवाः विनाशं गच्छन्ति । प्रतिदिनम् उत्तापस्य वृद्धिः भवति । आवश्यकसमये मेघाः न वर्षन्ति ।

पुत्रः **मातुः** सकाशात् परिवेशस्य प्रदूषणविषयं जानाति । सः पुनः मातरं पृच्छति - परिवेशः कथं सुरक्षितः भवेत् ? माता वदति - यदि वयं गृहस्य शिल्पागारस्य च अवकरान् इतस्ततः न क्षिपामः, निर्दिष्टे स्थाने स्थापयामः, वृक्षाणां रोपणं कुर्मः, अनावश्यकं वस्तु त्यजामः, तर्हि परिवेशः सुरक्षितः भवेत् । **मातुः** कथनेन पुत्रः सन्तुष्टः भवति । **मातरि** तस्य अधिकः विश्वासः अस्ति । अतः नूनम् अहं दश वृक्षान् रोपयामि, परिवेशस्य सुरक्षां च करोमि- इति सः शपथं नयति । माता आनन्देन पुत्रं मनोजम् आलिङ्गति ।

अतः वक्तुम् उचितम् - “वृक्षः रक्षति रक्षितः ।”

परिवेशः, अवकरः, शिल्पागारः, प्रदूषणम्, वृक्षरोपणम्, सुरक्षा, रक्षितः ।

कर्तृप्रदानि-

मनोजः, माता, मेघाः
वायुः, पुत्रः

क्रियापदानि-

प्रणमति, भ्रमति,
पृच्छति, गच्छन्ति,
वर्षन्ति

शब्दार्थ :

भ्रमति स्म - भ्रमणं कृतवान् (बुद्धूथुला) ।

दूषितः - दोषयुक्तः (कलुषିତ) ।

इतस्ततः - यथेच्छस्थाने (१६६१६७६६१) ।

तर्हि - ततः (ତା'ହେଲେ) ।

नूनम् - निश्चयेन (निଶ୍ଚିତ ଭାବରେ) ।

ଆଲିଙ୍ଗନ୍ତି - ଆଲିଙ୍ଗନଂ କରୋତି (ଆଲିଙ୍ଗନ କରୁଛନ୍ତି) ।

ରକ୍ଷିତ: - ରକ୍ଷାଂ ପ୍ରାପ୍ତ: (ସୁରକ୍ଷିତ) ।

ଅବକରଦ୍ୱାରା - ତ୍ୟାଜ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟଦ୍ୱାରା (ଅଳିଆ ଆବର୍ଜନା ଦ୍ୱାରା) ।

वर्ज्यद्रव्यद्वारा - त्याज्यद्रव्यद्वारा (अल्लिआ आवर्ज्जना द्वारा) ।

ଆବଶ୍ୟକସମୟେ - ଉଚିତକାଳେ (ଠିକ୍ ସମୟରେ) ।

परितः - चतुः पार्श्वे (ଚାରିପାଖରେ) ।

छेदनम् - कर्त्तनम् (काठिवा) ।

सकाशात् - समीपात् (निष्कर्षः) ।

ત્યજામઃ - ત્યાગં કુર્મઃ (દેવો) ।

सन्तुष्टः - तृप्तः (तृप्ति ହେବା) ।

रोपयामि - रोपणं करोमि (१०॥१०॥) ।

वृक्षःरक्षति रक्षितः- (ସୁରକ୍ଷିତବୃକ୍ଷ ରକ୍ଷାକରେ)

अभ्यासः

୧. एकपदेन उत्तरं कुरुत - (ଏକପଦରେ ଉତ୍ତର ଲେଖ)

(क) मनोजः प्रतिदिनं कां प्रणमति ?

(ख) क्या सह मनोजः नदीतटे भ्रमति स्म ?

(ग) अस्मान् परितः कः दृश्यमानः अस्ति ?

(घ) रासायनिकसारस्य प्रयोगद्वारा का दूषिता भवति ?

(ड) तैलचालितयानानां धूमद्वारा कः प्रदूषितः भवति ?

(च) कथम् अरण्यक्षेत्राणि विनष्टानि भवन्ति ?

(छ) मातुः सकाशात् कः प्रदूषणविषयं जानाति ?

(ज) कुत्र पुत्रस्य अधिकः विश्वासः अस्ति ?

(झ) कति वृक्षान् रोपयामि इति पुत्रः शपथं नयति ?

(परिवेशः, मातरि, मातरम्, भूमिः, मात्रा, वायुः, दश, पुत्रः, शिल्पागारस्थापनार्थम्)

२. शून्यस्थानं पूरयत - (ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନପୂରଣ କର)

- (क) _____ कः नाम परिवेशः ?
- (ख) मातः ! केन भावेन सः _____ भवति ?
- (ग) शिल्पागारस्थापनार्थम् _____ विनष्टानि भवन्ति ।
- (घ) तेन वन्यजीवाः _____ भवन्ति ।
- (ङ) प्रतिदिनम् _____ वृद्धिः भवति ।
- (च) _____ प्रदूषणविषयं पुत्रः मातुः सकाशात् जानाति ।
- (छ) _____ रोपणं कुर्मः ।
- (ज) तर्हि परिवेशः _____ भवेत् ।
- (झ) _____ कथनेन पुत्रः तृप्तः भवति ?
- (ञ) _____ तस्य अधिकः विश्वासः अस्ति ।

(मातुः, मातः !, उत्तापस्य, मातरि, सुरक्षितः, दूषितः,
विनष्टाः, अरण्यक्षेत्राणि, परिवेशस्य, वृक्षाणाम्)

३. मातृभाषया अनुवादं कुरुत - (ମାତୃଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କର)

- (क) कृषिक्षेत्रे रासायनिकसारस्य प्रयोगद्वारा भूमिः दूषिता भवति ।
- (ख) तैलचालितयानानां धूमद्वारा वायुः प्रदूषितः भवति ।
- (ग) तेन वन्यजीवाः विनष्टाः भवन्ति ।
- (घ) परिवेशस्य प्रदूषणविषयं पुत्रः मातुः सकाशात् जानाति ।
- (ङ) अनावश्यकं वस्तु त्यजामः ।
- (च) मातुः कथनेन पुत्रः सन्तुष्टः भवति ।
- (छ) मातरि तस्य अधिकः विश्वासः अस्ति ।
- (ज) अतः नूनम् अहं दश वृक्षान् रोपयामि ।
- (झ) माता सानन्दं पुत्रं मनोजम् आलिङ्गति ।
- (ञ) अतः वक्तुम् उचितम् - “वृक्षः रक्षति रक्षितः ।”

୪. शुद्धपदं लिखत - (ଶୁଦ୍ଧପଦ ଲେଖ)

यथा - शः वे रि प = परिवेशः

- (१) प्र ति ण म = (२) षि दू तः =
(३) जी वाः व न्य = (४) प उ त्ता स्य =
(५) सु क्षि र तः = (६) अ क व रा न् =

୫. स्तम्भमेलनं कुरुत - (ସ୍ତମ୍ଭ ମିଳାଅ)

<u>क</u>	<u>ख</u>
केन	वायुः
सः	छेदनम्
धूमद्वारा	रूपेण
वृक्षाणां	परिवेशः
उत्तापस्य	सन्तुष्टः
पुत्रः	वृद्धिः

୬. उचितपदेन शून्यस्थानं पूरयत - (ଉଚିତପଦବାଛି ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣକର)

- (क) एषा मनोजस्य । (मात्रा, मातुः, माता)
(ख) सः निवेदयति । (मात्रे, मातुः, मातरं)
(ग) केन भावेन सः दूषितः भवति ? (माता, मातः !, मातरं)
(घ) पुत्रः सकाशात् जानाति । (मात्रा, मातुः, मातरम्)
(ङ) तस्य अधिकः विश्वासः अस्ति । (मातरि, मातुः, मात्रे)

୭. रेखाङ्कितपदस्य संशोधनं कुरुत - (ରେଖାଞ୍ଜିତପଦକୁ ଠିକ୍‌କର)

- (क) मनोजःमातरं प्रणमन्ति ।
(ख) पुत्राः पुनः पृच्छति ।
(ग) वन्यजीवाः विनाशं गच्छति ।
(घ) सः शपथः नयति ।
(ङ) वृक्षं रक्षति रक्षितः ।

୮. ବାକ୍ୟାନି ରଚୟତ (ବାକ୍ୟମାନାଂ କର)

ଭ୍ରମତି, ଭବତି, ନୟତି, ରକ୍ଷତି, ବଦତି ।

ତବ କୃତେ କରଣୀୟମ୍-(ଛୁମଘାଈଁ କାମ)

ପଠତ, ଲିଖତ ଚ -(ପଢ଼ ଓ ଲେଖ)

ପ୍ରଥମା ବିଭକ୍ତି :

	ଏକବଚନମ୍	ଦ୍ଵିବଚନମ୍	ବହୁବଚନମ୍
ମାତୃ	ମାତା	ମାତରୌ	ମାତର :
ଦୁହିତୃ	ଦୁହିତା		
ସ୍ଵସୃ	ସ୍ଵସା	ସ୍ଵସାରୌ	ସ୍ଵସାର :

ଦ୍ଵିତୀୟା ବିଭକ୍ତି :

	ଏକବଚନମ୍	ଦ୍ଵିବଚନମ୍	ବହୁବଚନମ୍
ମାତୃ	ମାତରମ୍	ମାତରୌ	ମାତୃଃ :
ଦୁହିତୃ		ଦୁହିତରୌ	
ସ୍ଵସୃ	ସ୍ଵସାରମ୍	ସ୍ଵସାରୌ	ସ୍ଵସୃଃ :

ତୃତୀୟା ବିଭକ୍ତି :

	ଏକବଚନମ୍	ଦ୍ଵିବଚନମ୍	ବହୁବଚନମ୍
ମାତୃ	ମାତ୍ରା	ମାତୃଭ୍ୟାମ୍	ମାତୃଭି :
ଦୁହିତୃ	ଦୁହିତ୍ରା		
ସ୍ଵସୃ	ସ୍ଵସ୍ତ୍ରା	ସ୍ଵସୃଭ୍ୟାମ୍	

ଚତୁର୍ଥୀ ବିଭକ୍ତି :

	ଏକବଚନମ୍	ଦ୍ଵିବଚନମ୍	ବହୁବଚନମ୍
ମାତୃ	ମାତ୍ରେ	ମାତୃଭ୍ୟାମ୍	ମାତୃଭ୍ୟ :
ଦୁହିତୃ			ଦୁହିତୃଭ୍ୟ :
ସ୍ଵସୃ	ସ୍ଵସ୍ତ୍ରେ		ସ୍ଵସୃଭ୍ୟ :

ପଞ୍ଚମୀ ବିଭକ୍ତି :

	ଏକବଚନମ୍	ଦ୍ଵିବଚନମ୍	ବହୁବଚନମ୍
ମାତୃ	ମାତୁ :	ମାତୃଭ୍ୟାମ୍	ମାତୃଭ୍ୟ :
ଦୁହିତୃ	ଦୁହିତୁ :		
ସ୍ଵସୃ	ସ୍ଵସୁ :		ସ୍ଵସୃଭ୍ୟ :

षष्ठी विभक्तिः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
मातृ	मातुः	मात्रोः	मातृणाम्
दुहितृ		दुहित्रोः	
स्वसृ	स्वसुः	स्वस्रोः	

सप्तमी विभक्तिः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
मातृ	मातरि	मात्रोः	मातृषु
दुहितृ			दुहितृषु
स्वसृ	स्वसरि		स्वसृषु

सम्बोधने

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
मातृ	मातः!	मातरौ!	मातरः!
दुहितृ			दुहितरः!
स्वसृ	स्वसः!		स्वसारः!

मातृ - १॥, दुहितृ - ६॥, स्वसृ - ७७६॥

साधुः गोपालकृष्णः

स्वाधीनतायाः पूर्वघटना । एकस्मिन् विद्यालये बहवः छात्राः पठन्ति स्म । एकदा शिक्षकः छात्राणां परीक्षां कर्तुं चिन्तितवान् । सः छात्रान् पृष्ठवान् - ‘प्रियशिष्याः ! यूयं परीक्षार्थं प्रस्तुताः ?’ छात्राः प्रस्तुताः इति कथितवन्तः । शिक्षकः सूचितवान् - “यूयं सर्वे परीक्षापुस्तिकां लेखनीं च उन्मोचयत” ।

छात्राः परीक्षापुस्तिकां लेखनीं च उन्मोचितवन्तः । शिक्षकः कृष्णफलके प्रश्नान् लिखितवान् । छात्राः उत्तराणि लिखित्वा दर्शितवन्तः । तेषु गोपालकृष्णगोखले अपि आसीत् । शिक्षकः उत्तराणां मूल्याङ्कनं कृत्वा गोपालकृष्णम् आहूतवान् - “अरे गोपाल ! त्वम् अत्र आगच्छ ।” गोपालः शिक्षकस्य समीपं गतवान् । शिक्षकः कथितवान् - “अरे ! त्वया तु सम्यक् लिखितम् । त्वत् अधिकम् कोऽपि न लिखितवान् । अतः तुभ्यम् एकं पुरस्कारं दातुम् इच्छामि । भो : छात्राः ! युष्मासु एषः गोपालः श्रेष्ठः । एषः परीक्षायां सम्यक् लिखितवान् ।”

शिक्षकस्य वचनं श्रुत्वा गोपालस्य मुखं म्लानम् अभवत् । तत् दृष्ट्वा शिक्षकः पृष्ठवान् - ‘अरे गोपाल ! तव मुखं किमर्थं म्लानं दृश्यते ?’ गोपालः कथितवान् - “गुरुदेव ! पुरस्कारं प्राप्तुम् अहम् अयोग्यः । परीक्षायाम् अहं मित्रस्य साहाय्यं नीतवान् । अहम् अतीव लज्जितः । अहं दण्डनीयः ।” इति कथयन् सः उच्चैः क्रन्दितवान् । तस्य क्रन्दनं श्रुत्वा छात्राः अपि क्रन्दितवन्तः ।

एतादृशेन सत्यवचनेन शिक्षकः सन्तुष्टः । सः गोपालम् आलिङ्ग्य कथितवान् - ‘साधु बालक ! साधु । एषः पुरस्कारः तव एव । तव सत्यनिष्ठायाः कृते एषः दीयते । त्वं सत्यवादी । अतः अहं त्वयि अतीव स्निह्यामि । आगामिकाले त्वं भारतस्य महान् सेवकः भविष्यसि । सर्वे चिरकालं त्वां स्मरिष्यन्ति ।

कर्तुम्, उन्मोचयत, कृष्णफलकम्, सम्यक्,
म्लानम्, प्रतारितवान्, दृष्ट्वा, तव, त्वाम् ।

कर्तृपदानि- शिक्षकः, छात्राः, अहम्, सर्वे, सेवकः ।

क्रियापदानि- इच्छामि, शिक्षामि, भविष्यसि, स्मरिष्यन्ति, आगच्छ ।

शब्दार्थः

चिन्तितवान् - चिन्तनं कृतवान् (ଭାବିଲା) ।	दर्शितवन्तः - प्रदर्शनं कृतवन्तः (ଦେଖାଇଲେ) ।
पृष्ठवान् - प्रश्नं कृतवान् (ପଚାରିଲା) ।	मूल्याङ्कनम् - अङ्कप्रदानम् (ନମ୍ବର ଦେବା) ।
सूचितवान् - सूचनां दत्तवान् (ସୂଚନା ଦେଲେ) ।	सम्यक् - समीचीनम् (ଠିକ) ।
उन्मोचयत - उद्घाटयत (ଖୋଲା) ।	आलिङ्ग्य - आलिङ्गनं कृत्वा (କୁଣ୍ଢାଇ) ।
कृष्णफलके - श्यामपटे (କଳାପଟାରେ) ।	परीक्षापुस्तिकाम् - परीक्षाखातिकाम् (ପରୀक्षा ଖାତାକୁ) ।

अभ्यासः

१. एकपदेन उत्तरं कुरुत - (ଗୋଟିଏ ପଦରେ ଉତ୍ତର ଲେଖ)

- (क) कः परीक्षां कर्तुं चिन्तितवान् ?
- (ख) छात्राः किं लिखित्वा दर्शितवन्तः ?
- (ग) शिक्षकः कृष्णफलके कान् लिखितवान् ?
- (घ) गोपालः कस्य समीपं गतवान् ?
- (ङ) गोपालस्य मुखं किम् अभवत् ?
- (च) केन शिक्षकः सन्तुष्टः ?

(प्रश्नान्, शिक्षकः, म्लानम्, उत्तराणि, सत्यवचनेन, शिक्षकस्य)

२. शून्यस्थानं पूरयत - (ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର)

- (क) परीक्षार्थं प्रस्तुताः ?
- (ख) अत्र आगच्छ ।
- (ग) तु सम्यक् लिखितम् ।
- (घ) एकं पुरस्कारं दातुम् इच्छामि ।
- (ङ) एषः गोपालः श्रेष्ठः ।
- (च) अरे गोपाल ! मुखं किमर्थं म्लानं दृश्यते ?
- (छ) एषः पुरस्कारः एव ।
- (ज) अतः अहं अतीव स्निह्यामि ।

(त्वम्, तुभ्यम्, तव, यूयम्, त्वया, युष्मासु, त्वयि, तव)

୩. ମାତୃଭାଷୟା ଅନୁବାଦଂ କୁରୁତ - (ମାତୃଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କର)

- (କ) ପ୍ରିୟଶିଷ୍ୟା: ! यूयं परीक्षार्थं प्रस्तुता: ?
(ख) अरे गोपाल ! त्वम् अत्र आगच्छ ।
(ग) तुभ्यम् एकं पुरस्कारं दातुम् इच्छामि ।
(घ) एषः परीक्षायां सम्यक् लिखितवान् ।
(ङ) तव मुखं किमर्थं म्लानं दृश्यते ।
(च) अतः अहं त्वयि अतीव स्निह्यामि ।
(छ) सर्वे चिरकालं त्वां स्मरिष्यन्ति ।

୪. शुद्धपदं रचयत - (ଶୁଦ୍ଧପଦ ରଚୟତ)

उदाहरणम् - कः ल बा - बालकः

- (१) ल वि ये द्या (२) न् वा चि त न्ति
(३) थि क व त न्तः (४) द्घा उ य ट त
(५) णि उ त्त रा (६) कृ गो ल ण्णः पा

୫. विषयानुसारं स्तम्भमेलनं कुरुत - (ବିଷୟ ଅନୁଯାୟୀ ଛନ୍ଦ ମିଳାଅ)

‘क’ स्तम्भः

‘ख’ स्तम्भः

बहवः

प्रस्तुताः

छात्राः

छात्राः

गोपालस्य

दातुम् इच्छामि

त्वयि

मुखम्

तुभ्यम्

स्निह्यामि

୬. रेखाङ्कितपदस्य संशोधनं कुरुत - (ରେଖାଞ୍ଜିତ ପଦକୁ ଠିକ୍ କର)

- (क) यूयं परीक्षार्थं प्रस्तुतः ।
(ख) त्वम् अत्र आगच्छतु ।
(ग) युष्माभिः गोपालः श्रेष्ठः ।
(घ) तव अतीव स्निह्यामि ।
(ङ) सर्वे त्वं स्मरिष्यन्ति ।

୭. ବାକ୍ୟାନି ରଚୟତ- (ବାକ୍ୟଗଠନ କର)

ପଠନ୍ତି स्म, गतवान्, लिखितवान्, अहम्, तव ।

୮. सन्धिविच्छेदं कुरुत- (ସନ୍ଧିବିଚ୍ଛେଦ କର)

परीक्षार्थम्, कोऽपि, पुरस्कारम्, किमर्थम्, मूल्याङ्कनम्, अतीव, इतस्ततः

तव कृते करणीयम् (ତୁମପାଇଁକାର୍ଯ୍ୟ)

उच्चैः पठत, लिखत च- (ବଡ଼ପାଠିବେର ପଢ଼ ଏବଂ ଲେଖ) 'युष्मद्' शब्दः

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	त्वम्	युवाम्	यूयम्
द्वितीया	त्वाम्, त्वा	युवाम्, वाम्	युष्मान्, वः
तृतीया	त्वया	युवाभ्याम्	युष्माभिः
चतुर्थी	तुभ्यम्, ते	युवाभ्याम्, वाम्	युष्मभ्यम्, वः
पञ्चमी	त्वत्	युवाभ्याम्	युष्मत्
षष्ठी	तव, ते	युवयोः, वाम्	युष्माकम्, वः
सप्तमी	त्वयि	युवयोः	युष्मासु

उचितपदेन शून्यस्थानं पूरयत - (ଉଚିତପଦବେର ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର)

- (क) अहं एकं विषयं वदिष्यामि । (त्वम्, त्वाम्, यूयम्)
(ख) सर्वे उत्तमाः बालकाः । (त्वम्, युवाम्, यूयम्)
(ग) अहं एकां कथां कथयामि । (यूयम्, त्वया, युष्मान्)
(घ) शिक्षकः पाठं ददाति । (तुभ्यम्, त्वत्, त्वम्)
(ङ) विद्यालयस्य नाम किम् ? (त्वयि, त्वाम्, तव)
(च) शिक्षकः विश्वासं करोति । (त्वयि, त्वाम्, तव)
(छ) कः श्रेष्ठः ? (यूयम्, युष्माभिः, युष्मासु)
(ज) तत्र गच्छतम् । (युवाम्, यूयम्, त्वम्)
(झ) गृहं कुत्र ? (युष्माभिः, यूयम्, युष्माकम्)
(ञ) किं बालेश्वरं गमिष्यथ ? (यूयम्, युष्मान्, युवाम्)

जयी राजगुरुः

भारतवर्षम् अस्माकं देशः । एषः देशः अस्माकं मातृभूमिः ।
वयं सर्वे अस्य दायादाः । अस्माभिः एषा मातृरूपेण पूज्यते ।
वैदेशिकाः बहुवारम् अस्याः उपरि आक्रमणं कृतवन्तः । आङ्ग्लजनाः
वाणिज्यं कर्तुम् अत्र आगतवन्तः । क्रमशः अत्र स्थित्वा अस्मान्
शासितवन्तः । तेषां शासनेन भारतीयाः अकथनीयं दुःखं प्राप्तवन्तः ।
भारतं तेषां शासनात् मोचयितुं बहवः नेतारः अग्रे आगताः । ते
अस्मभ्यम् उद्बोधनं दत्तवन्तः ।

तदानीं खोर्धाराज्यस्य राजा आसीत् ठक्कुरराजः
मुकुन्ददेवः । तस्य मन्त्री आसीत् जयी राजगुरुः । सः राजपरिवारस्य
पारम्परिकः गुरुः । आङ्ग्लशासनस्य विरोधेन १८१७तमे वर्षे
महान् प्रजासंग्रामः अभवत् । तस्य संग्रामस्य मुख्यभूमिकां नीतवान्
जयी राजगुरुः । तस्य भाषणं शाणितम् अस्त्रम् इव आसीत् । तस्य आह्वानेन पाइकजातिः मिलिता । सर्वे
मिलित्वा आङ्ग्लशासकानां प्रतिरोधं कृतवन्तः ।

वणिजः आङ्ग्लजनाः अतीव चतुराः । ते गुप्तपथेन निशार्धे दुर्गं प्रविष्टाः । कौशलेन राजगुरुं निगृहीतवन्तः ।
ततः बहुदूरं बालेश्वरं तं नीतवन्तः । ततः मेदिनीपुरस्य बाघतोटा इति स्थाने तस्य विचारः अभवत् । एकस्य
वटवृक्षस्य शाखाभ्यां तस्य बन्धनं कृतवन्तः । सः जीवनं त्यक्तवान्, किन्तु आङ्ग्लशासकानां वश्यतां न
स्वीकृतवान् । तस्य मरणात्परं बहवः राजगुरुसदृशाः स्वाधीनतासैनिकाः उत्पन्नाः । किन्तु राजगुरोः देशप्रेम
इतिहासे स्वर्णाक्षरैः लिपिबद्धम् अभवत् । तस्य त्यागबलेन उत्कलजननी धन्या अभवत् । वयम् अपि तस्य
मार्गम् अनुसृत्य देशस्य रक्षां करिष्यामः । अतः उद्घोषयामः -

मातृभूमिः भारतम् । मम शिक्षा देशरक्षा । मम दीक्षा मातुः रक्षा ।

दायादाः, शाणितम्, दुर्गम्, अनुसृत्य, दीक्षा ।

कर्तृपदानि- मातृभूमिः, वैदेशिकाः, नेतारः, गुरुः, वणिजः ।

क्रियापदानि- करिष्यामः, अभवत्, आसीत् ।

शब्दार्थः

दायादाः - सन्तानाः (घञात्) ।

उद्बोधनम् - प्रबोधनम् (बुद्धाब्ज्) ।

ठक्कुरराजः - ठाकुरराजा इति भाषायाम् (ठाकूर राजा) ।

शाणितम् - तीक्ष्णम् (धातुः) ।

अनुसृत्य - अनुसरणं कृत्वा (पठे पठे घात) ।

निगृहीतवन्तः - बन्धने नीतवन्तः (बाध्नी पकाल्ले) ।

१८१७ तमे- सप्तदशाधिक-अष्टादशशततमे (१८१७ ७८)

अभ्यासः

१. शून्यस्थानं पूरयत - (कृत्तपञ्चात घृरहाकर)

- (क) सर्वे अस्याः दायादाः ।
- (ख) ते उद्बोधनं दत्तवन्तः ।
- (ग) तस्य मन्त्री आसीत् ।
- (घ) तस्य आह्वानेन मिलिता ।
- (ङ) राजगुरुं निगृहीतवन्तः ।
- (च) तस्य त्यागबलेन धन्या अभवत् ।
- (कौशलेन, अस्मभ्यम्, वयम्, पाइकजातिः, जयी राजगुरुः, उत्कलजननी)

२. एकपदेन उत्तरं लिखत - (गोठि-१ पदरर छरर गल्ल)

- (क) के वाणिज्यं कर्तुम् अत्र आगतवन्तः ?
- (ख) मुकुन्ददेवः कस्य राज्यस्य राजा आसीत् ?
- (ग) मुकुन्ददेवस्य मन्त्री कः आसीत् ?
- (घ) राजगुरोः आह्वानेन का मिलिता ?
- (ङ) कौशलेन राजगुरुं किं कृतवन्तः ?
- (च) मम शिक्षा का ?
- (खोर्धा, देशरक्षा, आङ्गलजनाः, जयी राजगुरुः, निगृहीतवन्तः पाइकजातिः)

३. मातृभाषया अनुवादं कुरुत - (ମାତୃଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କର)

- (क) भारतवर्षम् अस्माकं देशः ।
(ख) वयं सर्वे अस्याः दायादाः ।
(ग) वणिजः आङ्ग्लजनाः अतीव चतुराः ।
(घ) कौशलेन राजगुरुं निगृहीतवन्तः ।
(ङ) ततः बहुदूरं बालेश्वरं तं नीतवन्तः ।

४. शुद्धपदं रचयत - (ଶୁଦ୍ଧପଦ ଗଢ଼ା)

उदाहरणम् - न का र णे - कारणेन

(१) व त् भ अ		(२) क्र आ म म् ण	
(३) णि जः व		(४) न नी ज	
(५) गु रा ज रु म्		(६) ध म् प्र रो ति	

५. विषयानुसारं स्तम्भमेलनं कुरुत - (ସ୍ତମ୍ଭ ମିଳାଅ)

‘क’ स्तम्भः

वयं
बहवः
आङ्ग्लजनाः
राजगुरोः
एकस्य

‘ख’ स्तम्भः

नेतारः
चतुराः
सर्वे
वटवृक्षस्य
देशप्रेम

६. रेखाङ्कितपदस्य संशोधनं कुरुत - (ରେଖାଙ୍କିତ ପଦକୁ ଠିକ୍ କର)

- (क) भारतवर्षम् अस्माकं देशम् ।
(ख) अस्मान् एषा मातृरूपेण पूज्यते ।
(ग) ते अस्मान् उद्धोधनं दत्तवन्तः ।
(घ) मया शिक्षा देशरक्षा ।
(ङ) मम दीक्षा माता रक्षा ।

७. वाक्यानि रचयत- (ବାକ୍ୟଗଢ଼ନା କର)

अस्माकम्, वयम्, मम, भारतम्, अभवत्

८. सन्धिविच्छेदं कुरुत- (ସନ୍ଧିବିଚ୍ଛେଦ କର)

मरणात्परम्, स्वर्णाक्षरैः, निशार्थे ।

ତବ କୃତେ କରଣୀୟମ୍ (ଭୂମିପାଞ୍ଚ କାମ)

ଉଚ୍ଚୈ: ପଠତ, ଲିଖତ ଚ- (ବଡ଼ପାଠିରେ ପଢ଼ ଓ ଲେଖ) 'ଅସ୍ମଦ୍' ଶବ୍ଦ:

ବିଭକ୍ତି:	ଏକବଚନମ୍	ଦ୍ୱିବଚନମ୍	ବହୁବଚନମ୍
ପ୍ରଥମା	ଅହମ୍	ଆବାମ୍	ବୟମ୍
ଦ୍ୱିତୀୟା	ମାମ୍, ମା	ଆବାମ୍, ନୌ	ଅସ୍ମାନ୍, ନ:
ତୃତୀୟା	ମୟା	ଆବାଭ୍ୟାମ୍	ଅସ୍ମାଭି:
ଚତୁର୍ଥୀ	ମହ୍ୟମ୍, ମେ	ଆବାଭ୍ୟାମ୍, ନୌ	ଅସ୍ମଭ୍ୟମ୍, ନ:
ପଞ୍ଚମୀ	ମତ୍	ଆବାଭ୍ୟାମ୍	ଅସ୍ମତ୍
ଷଷ୍ଠୀ	ମମ, ମେ	ଆବୟୋ:, ନୌ	ଅସ୍ମାକମ୍, ନ:
ସପ୍ତମୀ	ମୟି	ଆବୟୋ:	ଅସ୍ମାସୁ

ବନ୍ଧନୀମଧ୍ୟସ୍ଥ-ସଂସାର୍ଥପଦୈ: ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନାନି ପୂରୟତ - (ବନ୍ଧନୀମଧ୍ୟରୁ ଉଚିତପଦବାଛି ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣକର)

- (କ) ତ୍ବାଂ ବଦିଷ୍ୟାମି । (ଅହମ୍, ଆବାମ୍, ବୟମ୍)
- (ଖ) ସର୍ବେ ଉତ୍ତମା: ଛାତ୍ରା: । (ଅହମ୍, ଆବାମ୍, ବୟମ୍)
- (ଗ) ରାମ: ଏକାଂ ଲେଖନୀଂ ନୟତି । (ମତ୍, ମମ, ମୟି)
- (ଘ) ଶିକ୍ଷକ: ପାଠଂ ଦଦାତି । (ମହ୍ୟମ୍, ମୟା, ମାମ୍)
- (ଙ) ବିଦ୍ୟାଳୟସ୍ୟ ନାମ କିମ୍ ? (ମୟି, ମମ, ମତ୍)
- (ଚ) ଶିକ୍ଷକ: ବିଶ୍ୱାସଂ କରୋତି । (ମୟି, ମାମ୍, ମମ)
- (ଛ) କ: ଶ୍ରେଷ୍ଠ: ? (ବୟମ୍, ଅସ୍ମାଭି:, ଅସ୍ମାସୁ)
- (ଜ) ତତ୍ର ଗଚ୍ଛାବ: । (ଆବାମ୍, ଅହମ୍, ବୟମ୍)
- (ଝ) ଗୃହଂ କୁତ୍ର ? (ଅସ୍ମାଭି:, ବୟମ୍, ଅସ୍ମାକମ୍)
- (ଞ) କିଂ ବାଲେଶ୍ୱରଂ ଗମିଷ୍ୟାମ: । (ଅସ୍ମାନ୍, ବୟମ୍, ଆବାମ୍)

कृषकः

एषः ओडिशाप्रदेशः । शस्यश्यामलक्षेत्राणां सौन्दर्यम् एतं प्रदेशं मण्डयति । एतस्याः श्यामलतायाः मूलं कृषकस्य श्रमः एव । प्रायतः प्रतिशतम् अशीतिः जनाः कृषिद्वारा जीवन्ति । बहवः नद्यः अस्मिन् प्रदेशे प्रवहन्ति । नदी-प्रवाहात् एतस्याः भूमिः उर्वरा । कृषकः हलेन भूमिं कर्षति । एतेन भूमिः उत्पादनयोग्या भवति । हलं नाम लाङ्गलम् । एतस्मात् कृषिक्षेत्रात् धान्य-मुद्ग-माष-कुल्माष-भूचणकादीनि शस्यानि उत्पादितानि भवन्ति । धान्यम् एतस्य प्रदेशस्य प्रधानम् उत्पादनम् । अक्षयतृतीयातः एतस्मिन् प्रदेशे कृषिकार्यस्य प्रारम्भः भवति । कृषकः रौद्रतापस्य सहनं करोति । एषः श्रावणस्य वृष्टिद्वारा सिक्तः सन् कृषिकार्यं सम्पादयति । शीतकाले आलुक-वार्ताक-पलाण्डु-लसुन-हरित-मूलक-रक्तवार्ताक-शाकादिभिः क्षेत्रं रमणीयं भवति । कृषकः स्वयं कष्टं करोति । पण्यद्रव्याणि विपणीम् आनयति । एतैः पण्यैः अस्माकं भोजनव्यवस्था रुचिकरी भवति । अतः एतस्मै कृषकाय नमः ।

“जयतु कृषकः । जयतु सैनिकः ।

मण्डयति, उर्वरा, कुल्माषः, सिक्तः, वार्ताकम्, विपणीम्, पण्यैः

कर्तृपदानि- जनाः, नद्यः, शस्यानि, कृषकः, धान्यम्।

क्रियापदानि- मण्डयति, जीवन्ति, प्रवहन्ति, कर्षति, संपादयति ।

शब्दार्थः

मण्डयति - मण्डनं करोति / भूषितं करोति (मण्डन क०) ।

बहवः - बहुसंख्याकाः (बहु-शब्दस्य स्त्रीलिङ्गे धेनुवत् रूपम्)(बहुवचनम्) ।

कर्षति - कर्षणं करोति (कर्षण क०) ।

माषः - व्रीहिः - बिरि इति भाषायाम् (व्रीहि) ।

भूचणकः - बादाम इति भाषायाम् (बादाम) ।

सन् - भवन् (भवन् क०) ।

कुल्माषः - यावकः (कुल्माष) ।

सिक्तः - जलार्द्रितः (सिक्त) ।

हरितम् - बन्धाकोवि इति भाषायाम् (हरितक०) ।

वार्ताकम् - बाइगण इति भाषायाम् (बाइगण)

पलाण्डु - पिआज इति भाषायाम् (पिआज)

मूलकम् - मूला इति भाषायाम् (मूला)

रक्तवार्ताकम् - टमाटो इति भाषायाम् (रक्तवार्ताक)

अभ्यासः

१. एकपदेन उत्तरं कुरुत - (कृषि-पद-प्रयोग-प्रश्न)

(क) कृषकस्य श्रमः कस्याः मूलाम्?

(ख) कृषकः केन भूमिं कर्षति ?

(ग) कदा कृषिकार्यस्य आरम्भः भवति ?

(घ) कैः क्षेत्रं रमणीयं भवति ?

(ङ) कस्मै नमः ?

(हलेन, कृषकाय, श्यामलतायाः, अक्षयतृतीयातः, शाकादिभिः)

२. शून्यस्थानं पूरयत - (शून्य-पद-प्रयोग-प्रश्न)

(क) ओडिशाप्रदेशः ।

(ख) हलं नाम ।

(ग) कृषकः कष्टं करोति ।

(घ) पण्यद्रव्याणि आनयति ।

(ङ) अतः कृषकाय नमः ।

(एषः, एतस्मै, विपणीम्, लाङ्गलम्, स्वयम्,)

३. मातृभाषया अनुवादं कुरुत - (ମାତୃଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କର)

(क) बहवः नद्यः अस्मिन् प्रदेशे प्रवहन्ति ।

(ख) नदी-प्रवाहात् एतस्याः भूमिः उर्वरा ।

(ग) शाकादिभिः क्षेत्रं रमणीयं भवति ।

(घ) पण्यद्रव्याणि विपणीम् आनयति ।

(ङ) अतः एतस्मै कृषकाय नमः ।

(च) जयतु कृषकः । जयतु सैनिकः ।

४. शुद्धपदं रचयत - (ଶୁଦ୍ଧପଦ ରଚୟତ)

उदाहरणम् - ता श्या म ल याः - श्यामलतायाः ।

(१) प्र शे दे		(२) भू ण च कः	
(३) प्र न धा म्		(४) का ले शी त	
(५) श्रा ण व स्य		(६) वि णी प म्	

५. स्तम्भमेलनं कुरुत - (ସ୍ତମ୍ଭ ମିଳାଅ)

‘क’ स्तम्भः

कृषकस्य

एतं

भूमिः

हलं

एतैः

‘ख’ स्तम्भः

प्रदेशम्

श्रमः

पण्यैः

लाङ्गलम्

उर्वरा

६. रेखाङ्कितपदस्य संशोधनं कुरुत (ରେଖାଂକିତ ପଦକୁ ଠିକ୍ କର)

(क) भोजनव्यवस्था रुचिकरा भवति ।

(ख) एतस्मै कृषकं नमः ।

(ग) एषा ओडिशाप्रदेशः ।

(घ) बहुनि नद्यः प्रवहन्ति ।

(ङ) कृषकः स्वयं कष्टं कुर्वन्ति ।

७. वाक्यानि रचयत (वाक्य रचना कर)

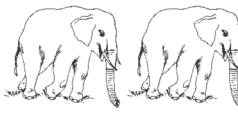
आनयति, नमः, करोति, भवति, जनाः ।

८. सन्धिविच्छेदं कुरुत (ସନ୍ଧିବିଚ୍ଛେଦ କର) - चणकादीनि, प्रारम्भः, शाकादिभिः

तव कृते करणीयम् (ତୁମ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ)

पश्यत, उच्चैः पठत - (ଦେଖ, ପାଠିକରି ପଢ଼)

‘एतद्’ शब्दस्य पुंलिङ्गे - प्रथमाविभक्तिः

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
एषः गजः	एतौ गजौ	एते गजाः
		

शून्यस्थानानि पूरयत - (ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର)

तद्	सः	तौ	ते
यद्	यः	यौ	
किम्	कः		के
सर्व	सर्वः	सर्वौ	सर्वे
इदम्	अयम्	इमौ	इमे

‘एतद्’ शब्दस्य पुंलिङ्गे -

द्वितीयाविभक्तिः

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
एतम्	एतौ	एतान्

तद्	तम्	तौ	
यद्	यम्		यान्
किम्		कौ	कान्
सर्व	सर्वम्	सर्वौ	
इदम्	इमम्	इमौ	

‘एतद्’ शब्दस्य पुंलिङ्गे -

तृतीयाविभक्तिः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	एतेन	एताभ्याम्	एतैः
तद्	तेन	ताभ्याम्	
यद्		याम्याम्	यैः
किम्	केन		कैः
सर्व	सर्वेण	सर्वाभ्याम्	
इदम्	अनेन	आभ्याम्	एभिः

‘एतद्’ शब्दस्य पुंलिङ्गे -

चतुर्थीविभक्तिः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	एतस्मै	एताभ्याम्	एतेभ्यः
तद्	तस्मै		तेभ्यः
यद्	यस्मै		येभ्यः
किम्	कस्मै		केभ्यः
सर्व		सर्वाभ्याम्	सर्वेभ्यः
इदम्	अस्मै	आभ्याम्	एभ्यः

‘एतद्’ शब्दस्य पुंलिङ्गे -

पञ्चमीविभक्तिः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	एतस्मात्	एताभ्याम्	एतेभ्यः
तद्	तस्मात्		तेभ्यः
यद्	यस्मात्	याभ्याम्	
किम्		काभ्याम्	केभ्यः
सर्व	सर्वस्मात्		सर्वेभ्यः
इदम्	अस्मात्	आभ्याम्	

‘एतद्’ शब्दस्य पुंलिङ्गे -

षष्ठीविभक्तिः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	एतस्य	एतयोः	एतेषाम्
तद्	तस्य		तेषाम्
यद्	यस्य		येषाम्
किम्		कयोः	केषाम्
सर्व	सर्वस्य		सर्वेषाम्
इदम्	अस्य	अनयोः	एषाम्

‘एतद्’ शब्दस्य पुंलिङ्गे -

सप्तमीविभक्तिः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	एतस्मिन्	एतयोः	एतेषु
तद्	तस्मिन्	तयोः	
यद्		ययोः	येषु
किम्	कस्मिन्	कयोः	
सर्व		सर्वयोः	सर्वेषु
इदम्	अस्मिन्	अनयोः	एषु

‘एतद्’ शब्दस्य नपुंसकलिङ्गे -

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
एतत् फलम्	एते फले	एतानि फलानि
		

प्रथमाविभक्तिः

तद्	तत्	ते	तानि
यद्	यत्	ये	
किम्	किम्		कानि
सर्व		सर्वे	सर्वाणि
इदम्	इदम्	इमे	

द्वितीयाविभक्तिः	एतत्	एते	एतानि
तद्	तत्		तानि
यद्		ये	यानि
किम्	किम्		कानि
सर्व		सर्वे	सर्वाणि
इदम्	इदम्		इमानि

तृतीयातः सप्तमीं यावत् पुंलिङ्गवत् -

पश्यत, लिखत -

‘एतद्’ शब्दस्य स्त्रीलिङ्गे -

प्रथमाविभक्तिः

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
एषा माला	एते माले	एताः मालाः
		

तद्	सा	ते	
यद्	या		याः
किम्	का	के	
सर्व	सर्वा		सर्वाः
इदम्	इयम्	इमे	

‘एतद्’ शब्दस्य स्त्रीलिङ्गे -

द्वितीयाविभक्तिः

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
एताम्	एते	एताः

तद्	ताम्	ते	
यद्	याम्		याः
किम्		के	काः
सर्व	सर्वाम्	सर्वे	
इदम्	इमाम्		इमाः

‘एतद्’ शब्दस्य स्त्रीलिङ्गे -

तृतीयाविभक्तिः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	एतया	एताभ्याम्	एताभिः
तद्	तया	ताभ्याम्	
यद्	यया		याभिः
किम्	कया		काभिः
सर्व	सर्वया		सर्वाभिः
इदम्	अनया	आभ्याम्	आभिः

‘एतद्’ शब्दस्य स्त्रीलिङ्गे -

चतुर्थीविभक्तिः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	एतस्यै	एताभ्याम्	एताभ्यः
तद्	तस्यै		ताभ्यः
यद्	यस्मै		याभ्यः
किम्	कस्यै		काभ्यः
सर्व	सर्वस्यै	सर्वाभ्याम्	
इदम्	अस्यै		आभ्यः

‘एतद्’ शब्दस्य स्त्रीलिङ्गे -

पञ्चमीविभक्तिः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	एतस्याः	एताभ्याम्	एताभ्यः
तद्	तस्याः		ताभ्यः
यद्	यस्याः	याभ्याम्	
किम्		काभ्याम्	काभ्यः
सर्व	सर्वस्याः		सर्वाभ्यः
इदम्	अस्याः		आभ्यः

‘एतद्’ शब्दस्य स्त्रीलिङ्गे -

षष्ठीविभक्तिः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	एतस्याः	एतयोः	एतासाम्
तद्	तस्याः		तासाम्
यद्	यस्याः		यासाम्
किम्		कयोः	कासाम्
सर्व	सर्वस्याः		सर्वासाम्
इदम्	अस्याः	अनयोः	आसाम्

‘एतद्’ शब्दस्य स्त्रीलिङ्गे -

सप्तमीविभक्तिः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
	एतस्याम्	एतयोः	एतासु
तद्	तस्याम्	तयोः	
यद्		ययोः	यासु
किम्	कस्याम्	कयोः	
सर्व	सर्वस्याम्		सर्वासु
इदम्	अस्याम्	अनयोः	

यत्नेन सिद्धिः

कश्चित् पथिकः मार्गे गच्छति स्म । आतपेन सः श्रान्तः अभवत् । गमनसमये सः मार्गपार्श्वे एकं विशालं वृक्षम् अपश्यत् । तस्य अधः एकः शीर्णः वृद्धः उपविशति स्म । क्लान्तः पथिकः चलनक्षमः न आसीत् । अतः सः तं वृद्धं पृष्ठवान् - भोः महाशय ! इतः कियद् दूरे ग्रामः अस्ति ? भवान् जानाति वा ?

वृद्धः किमपि उत्तरं न दत्तवान् । पथिकः बहुवारं पृष्ठवान् । परन्तु किमपि उत्तरं न प्राप्तवान् । श्रान्तः पथिकः कुपितः अभवत् । सः मनसा तं वृद्धम् अनिन्दत्, अग्रे गमनाय यत्नं कृतवान् च ।

पथिकः यदा त्रिचतुराणि पदानि अग्रे अगच्छत्, तदा सः वृद्धः तम् उच्चस्वरेण आहूतवान् । विस्मितः पथिकः पृष्ठदेशम् अवलोकितवान् । तदा सः वृद्धः वदति - महोदय ! गन्तव्यः ग्रामः इतः क्रोशमिते दूरे अस्ति इति ।

कुपितः पथिकः तम् अवदत् - पूर्वम् अहं पुनः पुनः पृष्ठवान् । भवान् किमपि उत्तरं न ददाति । इदानीं पृष्ठतः किमर्थं वदति ? वृद्धः शान्तेन स्वरेण उक्तवान् - तदा भवान् अग्रे गमिष्यति न वा इति अहं न ज्ञातवान् । यदि भवान् अग्रे न गच्छति, तर्हि मम उत्तरं व्यर्थं स्यात् । इदानीं भवान् नूनम् अग्रे गमिष्यति इति निश्चितम् । अतः उत्तरं ददामि । यः गच्छति सः एव गन्तव्यस्थानं प्राप्नोति । अत एव उक्तम् -

यत्नशीलस्य जनस्य भाग्यं नित्यशः फलति इति ।

श्रान्तः, शीर्णः, क्लान्तः, नित्यशः, स्वरेण, इतः ।

कर्तृपदानि- पथिकः, वृद्धः, ग्रामः, विस्मितः, भवान् ।

क्रियापदानि- अपश्यत्, जानाति, अस्ति, ददाति, वदति ।

शब्दार्थः

श्रान्तः - परिश्रमयुक्तः - (घरिष्ठुन घृष्ट) ।

शीर्णः - दुर्बलः - (दुर्बल) ।

इतः - अस्मात् स्थानात् - (इह स्थाने) ।

मनसा - मनोद्वारा - (मनसः) ।

अवलोकितवान् - अवलोकनं कृतवान् (ଦେଖିଲା) ।

क्रोशमिते - क्रोशपरिमिते (କୋଶ ପରିମାଣର ଦୁଇମାଲଲ ପ୍ରାୟ ୩ କିଲୋ ମିଟର) ।

अधः - तले / निम्नदेशे (ତଳେ) ।

क्लान्तः - क्लान्तिं प्राप्तः (ଥକିଯାଇଥିବା) ।

कुपितः - क्रोधयुक्तः (ରାଗିକରି) ।

विस्मितः - आश्चर्ययुक्तः (ବିସ୍ମୟଯୁକ୍ତ ହୋଇ) ।

गन्तव्यः - गमनयोग्यः (ଯିବା ଯୋଗ୍ୟ) ।

व्यर्थम् - निरर्थकम् (ବ୍ୟର୍ଥ) ।

प्राप्नोति - लभते (ପହଞ୍ଚେ) ।

अभ्यासः

१. एकेन पदेन उत्तरं लिखत - (ଗୋଟିଏ ପଦରେ ଉତ୍ତର ଲେଖ)

- (क) पथिकः श्रान्तः कथम् अभवत् ?
- (ख) पथिकः मार्गे किम् अपश्यत् ?
- (ग) ग्रामः इतः कियत् दूरे अस्ति ?
- (घ) कीदृशः पथिकः कुपितः अभवत् ?
- (ङ) क्रोशमिते दूरे कः अस्ति ?
- (च) यः गच्छति सः एव किं प्राप्नोति ?
- (छ) कस्य जनस्य भाग्यं नूनं फलति ?

२. मातृभाषया अनुवादं कुरुत : (ମାତୃଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କର)

- (क) कश्चित् पथिकः मार्गे गच्छति स्म ।
- (ख) आतपेन सः क्लान्तः अभवत् ।
- (ग) भवान् जानाति वा ?
- (घ) पथिकः बहुवारं पृष्ठवान् ।
- (ङ) तदा सः वृद्धः वदति ।

୩. ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରୟତ । (ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର)

(କ) ପଥକ: ।

(ଖ) ଗ୍ରାମ: ।

(ଗ) ଶୀର୍ଣ୍ଣ: ।

(ଘ) ବିଶାଳ ।

(ଙ) ଶ୍ରାନ୍ତ: ।

(ଚ) ଯତ୍ନଶୀଳସ୍ୟ ।

(ବୃକ୍ଷମ୍, ଜନସ୍ୟ, ପଥକ:, ବୃଦ୍ଧ:, କ୍ଲାନ୍ତ:, ଗନ୍ତବ୍ୟ:)

୪. ରେଖାଢ଼ିତପଦସ୍ୟ ସଂଶୋଧନ କର । (ରେଖାଢ଼ିତ ପଦକୁ ଠିକ୍ କର)

(କ) ଏକ ବିଶାଳ: ବୃକ୍ଷମ୍ ଅପश्यत् ।

(ଖ) କ୍ଲାନ୍ତ: ପଥକଂ ଚଳନକ୍ଷମ: ନ ଆसीत् ।

(ଗ) ବିସ୍ମିତଂ ପଥକ: ପୃଷ୍ଠଦେଶମ୍ ଅବଲୋକିତवान् ।

(ଘ) ଗନ୍ତବ୍ୟ: ଗ୍ରାମଂ ଇତ: କ୍ରୋଶମିତେ ଦୂରେ ଅସ୍ତି ।

(ଙ) ବୃଦ୍ଧ: ଶାନ୍ତଂ ସ୍ବରେଣ ଉକ୍ତवान् ।

୫. ଶ୍ଯମ୍ଭଦ୍ବୟଂ ଯୋଜୟତ - (ସ୍ତମ୍ଭ ଦ୍ବୟ ଯୋଜନା କର)

‘କ’	‘ଖ’
ବିଶାଳମ୍	ବୃଦ୍ଧ:
ଶୀର୍ଣ୍ଣ:	ପଥକ:
କ୍ଲାନ୍ତ:	କୁପିତ:
ପଥକ:	ବୃକ୍ଷମ୍
ଗନ୍ତବ୍ୟ:	ଗ୍ରାମ:

୬. ବାକ୍ୟାନି ରଚୟତ (ବାକ୍ୟ ରଚନା କର)

ଉପବିଶତି, ବଦତି, ଭବାନ୍, ଦଦାତି, ଆସୀତ୍ ।

୭. ଶୁଦ୍ଧପଦଂ ରଚୟତ (ଶୁଦ୍ଧପଦ ଗଢ଼ଣ)

ଥି ପ କ:

ମ ହୋ ଯ: ଦ

म कि पि

वा न् भ

उ र त्त म्

८. सन्धिविच्छेदं कुरुत (शब्दविच्छेद करो)

किमपि

निश्चितम्

प्राप्नोति

कश्चित्

तव कृते करणीयम् (छुनघाळूँ काफ)

स्थूलः गजः

विशालं भवनम्

सुन्दरी महिला

विशेषणम्	विशेष्यम्	विशेषणम्	विशेष्यम्	विशेषणम्	विशेष्यम्
दीर्घः	मार्गः	मधुरं	लड्डुकम्	कृशा	बालिका
गभीरः	सागरः	विशालं	मन्दिरम्	उत्तमा	मापिका
चतुरः	काकः	दिव्यम्	औषधम्	प्रसिद्धा	लेखिका
निर्मलः	आकाशः	महत्	वनम्	महती	नदी
महान्	जनः	सरलं	संस्कृतम्	सुन्दरी	नगरी

उदाहरणानुसारं विशेषण-विशेष्ययोः लेखनं कुरुत -

यथा -

विशेषणम्

विशेष्यम्

(क) विशालं वृक्षम्

विशालं

वृक्षम्

(ख) शीर्णः वृद्धः

.....

.....

(ग) क्लान्तः	पथिकः		
(घ) श्रान्तः	जनः		
(ङ) गन्तव्यः	ग्रामः		
(च) यत्नशीलस्य	लोकस्य		
(छ) कुपितः	पथिकः		
(ज) बुद्धिमती	बालिका		
(झ) सुन्दरी	नगरी		

विशेष्यस्य यत् वचनं तदेव वचनं विशेषणस्य -

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
यथा -	उन्नतः वृक्षः	उन्नतौ वृक्षौ	उन्नताः वृक्षाः
	नूतनं सङ्गणकम्	नूतने संगणके	नूतनानि संगणकानि
	रम्या कथा	रम्ये कथे	रम्याः कथाः

विशेष्यस्य वचनानुसारं विशेषणस्य प्रयोगं कुरुत -

उदाहरणम् -	पक्वं फलम् ।	पक्वे फले ।	पक्वानि फलानि (पक्व)
(क)	 स्यूतः ।	 स्यूतौ ।	 स्यूताः (शोभन)
(ख)	 लता ।	 लते ।	 लताः । (दीर्घ)
(ग)	 सूत्रम् ।	 सूत्रे ।	 सूत्राणि । (कठिन)
(घ)	 गर्तः ।	 गर्तौ ।	 गर्ताः । (गभीर)
(ङ)	नूतनी लेखनी ।	 लेखन्यौ ।	 लेखन्यः । (नूतन)
(च)	 आश्रमः ।	 आश्रमौ ।	 आश्रमाः । (शान्त)
(छ)	 युतकम् ।	 युतके ।	 युतकानि । (शुभ्र)
(ज)	शोभना घटी ।	 घट्यौ ।	 घट्यः । (शोभन)
(झ)	 दर्पणः ।	 दर्पणौ ।	 दर्पणाः । (निर्मल)

गन्धमादनः

पुण्यभूमिः **उत्कलः** गिरिनदीवनभूमिभिः
विमण्डितः। एतस्य उच्चपर्वतेषु गन्धमादनः अन्यतमः।
गन्धमादनपर्वतमालायाः समुच्चशृङ्गस्य उच्चता ३२३४
(चतुस्त्रिंशदधिकद्वात्रिंशत्शत) फुटपरिमिता भवति। एषः
बलांगिरवरगङ्गमण्डलयोः प्राकृतिकप्राचीरम् अस्ति।
खनिजद्रव्यनिमित्तं गन्धमादनः विश्वप्रसिद्धः। एषः
बलांगिरतः सप्तविंशतिक्रोशदूरे अवस्थितः। गन्धमादनः
घनश्यामवनराजिभिः परिवेष्टितः। अतः पर्यटकानां मनः
हरति। अत्र नानाविधाः पशुपक्षिणः निवसन्ति। अनेकाः
दुर्लभाः आयुर्वेदवृक्षलताः सन्ति। अतः गन्धमादनं निकषा
एकः आयुर्वेदमहाविद्यालयः स्थापितः। ह्वेनसांगः गन्धमादनं **परिमलगिरिः** इति लिखितवान्।

गन्धमादनस्य उत्तरपार्श्वे नृसिंहनाथमन्दिरम् अवस्थितम्। एतत् **कोणार्कमन्दिरशैल्या** कारुखचितं
भवति। अत्र पर्वतशिखरात् जलप्रपातः तुषारभ्रमं करोति। झराणां कलनादः अतीव चित्ताकर्षकः। नृसिंहचतुर्दश्याम्
अत्र एका विशाला मेला भवति। तदा यात्रिकाः भक्ताः **परिवारेण** सह आगच्छन्ति। **भक्त्या** देवं प्रणमन्ति।
तस्मै पुष्पाढ्यं समर्पयन्ति। ततः पार्वत्यमार्गेण हरिशङ्करपीठं गच्छन्ति। **मार्गम्** उभयतः प्राकृतिकशोभा
रमणीया भवति।

गन्धमादनस्य दक्षिणपार्श्वे हरिशंकरमन्दिरं राजति। एतत् मन्दिरं नृपतेः वैजलदेवस्य पत्नी दुर्लभादेवी
निर्मितवती। **मन्दिरं** परितः विविधाः पुष्पपादपाः शोभां वर्द्धयन्ति। पर्यटकाः विहारयात्रार्थं **हरिशंकरं** प्रति
आगच्छन्ति। यात्रिकाः **देवदर्शनेन** सह पर्वतारोहणस्य **मोदं** नयन्ति। निझरेषु जलक्रीडां कृत्वा पथश्रमम्
अपनोदयन्ति। जलप्रपातानां दृश्यम् अतीव मनोहरं भवति। शीतकाले अत्रत्यपरिवेशः हर्षकः। पर्यटकाः
विलासिजनाः च **हरिशंकरं** ग्रीष्मनिवासरूपेण व्यवहरन्ति। एतत् स्थानं ओड़िशाराज्यस्य प्रमुखं पर्यटनकेन्द्रं
भवति।

गन्धमादनगमनं विना न कश्चित् वास्तविकम् अनुभवं प्राप्नोति। अतः एतत् स्थानं सर्वेषां दर्शनीयम्।

विमण्डितः, गन्धमादनः, कलनादः, यात्रिकाः, मोदं, व्यवहरन्ति, निझरेषु, चित्ताकर्षकः।

कर्तृपदानि- उत्कलः, गन्धमादनः, ह्वेनसाङ्गः, मेला, यात्रिकाः

क्रियापदानि- हरति, निवसन्ति, सन्ति, करोति, समर्पयन्ति, राजति, प्राप्नोति

ଶବ୍ଦାର୍ଥ:

विमण्डितः - अलंकृतः (ଅଳଂକୃତ) ।

३२३४ फुटपरिमिता - चतुस्त्रिंशदधिकद्वात्रिंशत्शत फुटपरिमिता

सप्तविंशतिक्रोश - ८१ कि.मि. परिमितं दूरत्वम् (१७ कोश वा ८१ कि.मी.) ।

कारुखचितम् - शिल्पकलायुक्तम् (ଶିଳ୍ପକଳାଯୁକ୍ତ) ।

झराणाम् - निर्झराणाम् (ଝରଣାମାନଙ୍କର) ।

यात्रिकाः - यात्रिणः (ଯାତ୍ରୀମାନ) ।

राजति - शोभते । (ଶୋଭାପାଉଛି) ।

विहारयात्रार्थम् - परिभ्रमणाय (ବୁଲିବା ପାଇଁ) ।

अपनोदयन्ति - दूरीकुर्वन्ति, निवारयन्ति (ଦୂର କରନ୍ତି) ।

हर्षकः - आनन्ददायकः (ଆନନ୍ଦଦାୟକ) ।

व्यवहरन्ति - व्यवहारं कुर्वन्ति (ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତି) ।

वास्तविकम् - यथार्थम् (ଯଥାର୍ଥ) ।

प्राप्नोति - लाभं करोति । (ପାଇଥାନ୍ତି) ।

अभ्यासः

१. एकपदेन उत्तरं लिखत - (ଗୋଟିଏ ପଦରେ ଉତ୍ତର ଲେଖ)

(क) गन्धमादनं परिमलगिरिः इति कः लिखितवान् ?

(ख) भक्ताः देवाय किम् अर्पयन्ति ?

(ग) के मन्दिरस्य शोभां वर्द्धयन्ति ?

(घ) पर्यटकाः विहारयात्रार्थं कुत्र आगच्छन्ति ?

(ङ) का हरिशंकरमन्दिरं निर्मितवती ?

(पुष्पार्घ्यम्, ह्वेनसाङ्गः, पुष्पपादपाः, दुर्लभादेवी, हरिशङ्करम्)

२. बन्धनीमध्यस्थयथार्थशब्दैः शून्यस्थानानि पूरयत - (ବନ୍ଧନୀ ମଧ୍ୟରୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶବ୍ଦବାଚି ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର)

(क) अत्र नानाविधाः पशुपक्षिणः । (निवसति, निवसतः, निवसन्ति)

(ख) उभयतः प्राकृतिकशोभा रमणीया । (मार्गस्य, मार्गम्, मार्गाय)

- (ग) दृश्यम् अतीव भवति । (मनोहरः, मनोहारी, मनोहरम्)
 (घ) पुष्पार्घ्यं समर्पयन्ति । (तस्मात्, तस्मिन्, तस्मै)
 (ङ) देवं प्रणमन्ति । (भक्तौ, भक्त्या, भक्तेः)

३. मातृभाषया अनुवादं कुरुत - (ମାତୃଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କର)

- (क) अत्र नानाविधाः पशुपक्षिणः निवसन्ति ।
 (ख) यात्रिकाः भक्ताः परिवारेण सह आगच्छन्ति ।
 (ग) तस्मै पुष्पार्घ्यं समर्पयन्ति ।
 (घ) शीतकाले अत्रत्यपरिवेशः हर्षकः ।
 (ङ) अतः एतत् स्थानं सर्वेषां दर्शनीयम् ।

४. शुद्धपदं रचयत - (ଶୁଦ୍ଧପଦ ଗଢ଼ଣ)

ग मा न्ध द नः, पु ष्प पा पाः द, शं रि ह क रः, गः ह्वे सां न, ना नृ ह सिं थः,

५. स्तम्भमेलनं कुरुत - (ସ୍ତମ୍ଭ ମିଳାଥ)

‘क’ स्तम्भः

तस्मै

मन्दिरं

मार्गम्

अनेकाः

मोदं

‘ख’ स्तम्भः

लताः

नयन्ति

परितः

देवाय

उभयतः

६. रेखाङ्कितपदस्य संशोधनं कुरुत - (ରେଖାଙ୍କିତ ପଦକୁ ଠିକ୍ କର)

- (क) पर्वतस्य निकषा महाविद्यालयः अस्ति ।
 (ख) ते भक्तिना देवं पूजयन्ति ।
 (ग) नानाविधाः पशुपक्षयः निवसन्ति ।
 (घ) झराणां कलनादः चित्ताकर्षकम् ।
 (ङ) शीतकाले अत्रत्यपरिवेशः हर्षकाः ।

७. वाक्यानि रचयत- (ବାକ୍ୟଗଢ଼ନା କର)

निकषा, उभयतः, परितः, विना

୮. ସନ୍ଧିବିच्छେଦଂ କରୁତ (ସନ୍ଧିବିଚ୍ଛେଦ କର)-

ଚିତ୍ତାକର୍ଷକः, पुष्पाढ्यम्, पर्वतारोहणस्य, विहारयात्रार्थम्, कश्चित्, अतीव

तव कृते करणीयम् (ତୁମପାଇଁ କାମ)

(କ) उच्चैः पठत, लिखत च - (ବଡ଼ପାଠିବେ ପଢ଼ ଓ ଲେଖ)(ଅକାରାନ୍ତ - ପୁଲିଙ୍ଗଶବ୍ଦା:)

प्रथमाविभक्तिः

	एकवचने	द्विवचने	बहुवचने
बालक	बालकः	बालकौ	बालकाः
देव			
गज			

(आकारान्त - स्त्रीलिङ्गशब्दा:)

बालिका	बालिका	बालिके	बालिकाः
पत्रिका			
मुद्रिका			

(ईकारान्त - स्त्रीलिङ्गशब्दा:)

नदी	नदी	नद्यौ	नद्यः
देवी			
भवती			

अकारान्त - नपुंसकलिङ्ग-शब्दाः

फल	फलम्	फले	फलानि
जल			
पत्र			

(ख) (अकारान्त - पुंलिङ्ग-शब्दाः)

द्वितीयाविभक्तिः

	एकवचने	द्विवचने	बहुवचने
बालक	बालकम्	बालकौ	बालकान्
देव			
गज			

(आकारान्त - स्त्रीलिङ्ग-शब्दाः)

	बालिकाम्	बालिके	बालिकाः
बालिका	बालिकाम्	बालिके	बालिकाः
पत्रिका			
मुद्रिका			

(ईकारान्त - स्त्रीलिङ्ग-शब्दाः)

	नदीम्	नद्यौ	नदीः
नदी	नदीम्	नद्यौ	नदीः
देवी			
भवती			

(अकारान्त - नपुंसकलिङ्ग-शब्दाः)

	फलम्	फले	फलानि
फल	फलम्	फले	फलानि
जल			
पत्र			

(ग) (अकारान्त - पुंलिङ्ग-शब्दाः)

तृतीयाविभक्तिः

	एकवचने	द्विवचने	बहुवचने
बालक	बालकेन	बालकाभ्याम्	बालकैः
देव			
गज			

(आकारान्त - स्त्रीलिङ्ग-शब्दाः)

	बालिकया	बालिकाभ्याम्	बालिकाभिः
बालिका	बालिकया	बालिकाभ्याम्	बालिकाभिः
पत्रिका			
मुद्रिका			

(ईकारान्त - स्त्रीलिङ्ग-शब्दाः)

नदी	नद्या	नदीभ्याम्	नदीभिः
देवी			
भवती			

(अकारान्त - नपुंसकलिङ्ग-शब्दाः)

फल	फलेन	फलाभ्याम्	फलैः
जल			
पत्र	पत्रेण		

(घ) (अकारान्त - पुंलिङ्ग-शब्दाः)

चतुर्थीविभक्तिः

	एकवचने	द्विवचने	बहुवचने
बालक	बालकाय	बालकाभ्याम्	बालकेभ्यः
देव			
गज			

(आकारान्त - स्त्रीलिङ्ग-शब्दाः)

बालिका	बालिकायै	बालिकाभ्याम्	बालिकाभ्यः
पत्रिका			
मुद्रिका			

(ईकारान्त - स्त्रीलिङ्ग-शब्दाः)

नदी	नद्यै	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
देवी			
भवती			

(अकारान्त - नपुंसकलिङ्ग-शब्दाः)

फल	फलाय	फलाभ्याम्	फलेभ्यः
जल			
पत्र			

इस्पातनगरी

विश्वप्रसिद्धाम् इस्पातनगरीं को वा न जानाति ?

ओडिशाराज्यस्य प्रमुखं स्थानं राउरकेला । एषा एव इस्पातनगरीरूपेण ख्याता । अत्र शंख-कोएलनदीद्वयस्य संयोगात् ब्राह्मणीनद्याः उत्पत्तिः भवति । जनाः अस्याः नद्याः जलं नीत्वा कृषिं कुर्वन्ति । अत्रापि वेदव्यासस्य जन्मस्थली अस्ति इति जनश्रुतिः । एतद् एकं पुण्यक्षेत्रं भवति । एतस्य प्राकृतिकपरिवेशः आकर्षणीयः । अत्र महत् अरण्यम् आसीत् । क्रमशः अत्र वेदव्यासाश्रमः, पवित्रगोशाला, वैदिकगुरुकुलाश्रमः, संस्कृत-महाविद्यालयद्वयं च स्थापितानि । एतानि अस्माकं संस्कृतेः प्रचारं प्रसारं च कुर्वन्ति ।

अस्मिन् पुण्यक्षेत्रे १९५४ मिते वत्सरे भारतसर्वकारपक्षतः इस्पात-शिल्पागारस्य निर्माणम् आरब्धम् । तदा भारतस्य राष्ट्रपतिः डॉ. राजेन्द्रप्रसादः आसीत् । सः ३.२.१९५९ मिते दिनाङ्के शिल्पागारम् उद्घाटितवान् । अस्मात् शिल्पागारात् अस्माकं राज्यस्य देशस्य च कृते प्रभूतम् अर्थोपार्जनं भवति । सहस्रं सहस्रं जनाः अस्मात् वेतनं प्राप्नुवन्ति । तेन परिवारान् पोषयन्ति ।

अत्र हनुमद्वाटिका अस्ति । एषा अतीव मनोहारिणी भूमिः । अत्र सुविशाला हनुमद्मूर्तिः स्थापिता अस्ति । एषा एसिआमहादेशस्य अन्यतमा उच्चमूर्तिः भवति । राउरकेला कलानगरी इति परिचिता । अत्र विभिन्नभाषाभाषिजनाः निवसन्ति । एषा गीत-नृत्य-नाटक-चित्रकलाभिः गौरवान्विता ।

अतः एकवारम् इस्पातनगरी अवश्यं द्रष्टव्या ।

ख्याता, उत्पत्तिम्, स्थापितानि, वत्सरे, आरब्धम्, द्रष्टव्या, प्रभूतम् ।

कर्तृपदानि- राउरकेला, जनाः, पुण्यक्षेत्रम्, राष्ट्रपतिः, भूमिः

क्रियापदानि- जानाति, कुर्वन्ति, पोषयन्ति, निवसन्ति

शब्दार्थः -

जनश्रुतिः - लोककथा (ଲୋକକଥା), आरम्भम् - आरम्भः अभवत् (ଆରମ୍ଭ ହେଲା), पोषयन्ति - पालनं कुर्वन्ति (ପାଳନ କରନ୍ତି), प्रभूतम् - प्रचुरम् (ପ୍ରଚୁର) ।

३.२.१९५९ मिते दिनाङ्के एकोनषष्ट्यधिकनवदशशततमवर्षस्य फेवृआरीमासस्य तृतीये दिनाङ्के (१९४९ ମସିହା ଫେବୃଆରୀ ତିନିତାରିଖ)

अभ्यासः

१. एकपदेन उत्तरं लिखत - (ଗୋଟିଏ ପଦରେ ଉତ୍ତର ଲେଖ)

- (क) ओडिशाराज्यस्य कीदृशं स्थानं राउरकेला ?
 - (ख) अत्र शंख-कोएलनदीद्वयस्य संयोगात् कस्याः उत्पत्तिः भवति ?
 - (ग) अत्र महत् किम् आसीत् ?
 - (घ) एतानि अस्माकं कस्याः प्रचारं प्रसारं च कुर्वन्ति ?
 - (ङ) राउरकेला का इति परिचिता ?
- (कलानगरी, संस्कृतेः, प्रमुखम्, अरण्यम्, बाहमणीनद्याः)

२. बन्धनीमध्यस्थयथार्थपदैः शून्यस्थानानि पूरयत (ବନ୍ଧନୀ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଉପଯୁକ୍ତ ପଦଦ୍ୱାରା ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର) ।

- (क) एतद् पुण्यक्षेत्रं भवति । (एकः, एका, एकम्)
- (ख) परिवारान् पोषयन्ति । (सः, तेन, तस्यै)
- (ग) सहस्रं सहस्रं जनाः वेतनं प्राप्तुवन्ति । (अस्य, अस्मात्, अस्यै)
- (घ) अत्र अरण्यम् आसीत् । (महान्, महती, महत्)
- (ङ) नीत्वा कृषिं कुर्वन्ति । (स्थानम्, वेतनम्, जलम्)

३. मातृभाषया अनुवादं कुरुत । (ମାତୃଭାଷାରେ ଅନୁବାଦକର)

- (क) जनाः अस्याः नद्याः जलं नीत्वा कृषिं कुर्वन्ति ।
- (ख) अत्र विभिन्नभाषाभाषिजनाः निवसन्ति ।
- (ग) अतः एकवारम् इस्पातनगरी अवश्यं द्रष्टव्या ।
- (घ) अत्र सुविशाला हनुमद्मूर्तिः स्थपिता अस्ति ।
- (ङ) ओडिशाराज्यस्य प्रमुखं स्थानं राउरकेला ।

୪. शुद्धपदं रचयत । (ଶୁଦ୍ଧପଦ ଲେଖ)

- (क) ता प चि रि
(ख) ला रा के उ र
(ग) ली ज न्म स्थ
(घ) सः वे द व्या
(ङ) स्य त भा र

୫. स्तम्भमेलनं कुरुत (ସ୍ତମ୍ଭମିଳନ କର)

(क)	(ख)
भारतस्य	पोषयन्ति
पुण्यक्षेत्रम्	भूमिः
अस्मात्	नद्यः
परिवारान्	राष्ट्रपतिः
मनोहारिणी	वेतनम्
अस्याः	भवति

୬. रेखाङ्कितपदस्य संशोधनं कुरुत । (ରେଖାଞ୍ଜିତପଦର ସଂଶୋଧନ କର)

- (क) जनाः अस्य नद्याः जलं नीत्वा कृषिं कुर्वन्ति ।
(ख) अत्र विभिन्नभाषाभाषिजनाः निवसति ।
(ग) सहस्रं सहस्रं जनाः अस्मिन् वेतनं प्राप्नुवन्ति ।
(घ) इस्पात-शिल्पागारस्य निर्माणः आरब्धम् ।
(ङ) सुविशाला हनुमान्मूर्तिः स्थपिता ।

୬. वाक्यानि रचयत (ବାକ୍ୟ ରଚନା କର)

नीत्वा, आसीत्, प्राप्नुवन्ति, निवसन्ति, प्रभूतम्

୮. सन्धिविच्छेदं कुरुत (ସନ୍ଧିବିଚ୍ଛେଦ କର)

गौरवान्विता, अर्थोपार्जनम्, अत्रापि, शिल्पागारम्, मनोहारिणी

तव कृते करणीयम् (छुदायाँ काफ)

1. उच्चैः पठत, लिखत -च (अकारान्त - पुलिङ्ग-शब्दाः)(ବଡ଼ପାଠିରେ ପଢ଼, ଲେଖ)

पञ्चमीविभक्तिः

	एकवचने	द्विवचने	बहुवचने
बालक	बालकात्	बालकाभ्याम्	बालकेभ्यः
देव			
गज			

(आकारान्त - स्त्रीलिङ्ग-शब्दाः)

	एकवचने	द्विवचने	बहुवचने
बालिका	बालिकायाः	बालिकाभ्याम्	बालिकाभ्यः
पत्रिका			
मुद्रिका			

ईकारान्त-स्त्रीलिङ्ग-शब्दाः

	एकवचने	द्विवचने	बहुवचने
नदी	नद्याः	नदीभ्याम्	नदीभ्यः
देवी			
भवती			

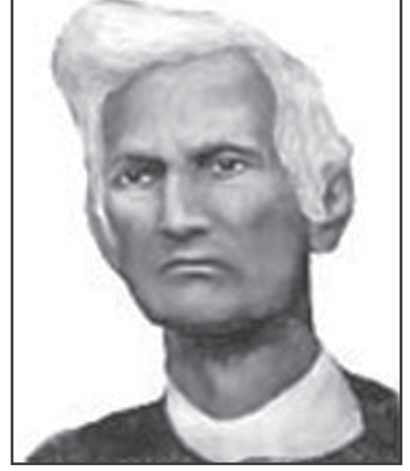
अकारान्त-नपुंसकलिङ्ग-शब्दाः

	एकवचने	द्विवचने	बहुवचने
फल	फलात्	फलाभ्याम्	फलेभ्यः
जल			
पत्र			

व्यासकविः फकीरमोहनः

महर्षिः व्यासदेवः महाभारतस्य रचयिता । फकीरमोहनसेनापतिः ओडिआभाषया महाभारतस्य अनुवादं कृतवान् । अतः व्यासदेवस्य नामानुसारेण **उत्कलीयानां समीपे** सः व्यासकविः इति नाम्ना ख्यातः । सः **बाल्ये** संस्कृतस्य अध्ययनं कृतवान् । ओडिआ-रचनासु **संस्कृतस्य** बहुलं प्रयोगं सः कृतवान् । सः अपि ओडिआ- **भाषायाः** रक्षकरूपेण परिचितः ।

१८४३मि ते ख्रीष्टाब्दे मकरसंक्रान्तिदिवसे फकीरमोहनः जातः । तस्य जन्मस्थानं **बालेश्वरनगरस्य** मल्लिकाशपुरम् । बाल्यात् सः अनाथः । पितामही तस्य लालनं पालनं च अकरोत् । तस्य बाल्यकालः अतीव दुःखपूर्णः आसीत् । सः प्रथमतः बारवाटीविद्यालये प्राथमिकशिक्षां प्राप्तवान् । अनन्तरं सः तत्र एव शिक्षकः अभवत् । सः तदनन्तरं मिशनविद्यालये प्रधानशिक्षकरूपेण नियुक्तः । तस्य प्रखरा बुद्धिः आसीत् । आङ्ग्लसर्वकारेण सः 'देवान्' इति पदे नियोजितः । सः नीलगिरि-ढेङ्कानाल-केन्दुझर-दशपल्लादिस्थानेषु बहु जनहितकरं कार्यं कृतवान् । सः **संस्कृतस्य** प्रचाराय **नीलगिरिनगरे** संस्कृतविद्यालयं स्थापितवान् । संस्कृतरामायण-महाभारत-उपनिषदादीनां ग्रन्थानां सः ओडिआभाषया अनुवादं कृतवान् ।

ओडिआ-भाषायाः कृते **फकीरमोहनस्य** दानम् अतुलनीयम् । ओडिआ-साहित्यस्य सः प्रथमः कथाकारः, उपन्यासकारश्च । तस्य रेवतीकथा प्रसिद्धा । तत्र रेवत्याः चरित्रं **कुसंस्कारस्य अन्धविश्वासस्य** च द्योतकं भवति । तस्य पेटेण्ट्मेडिसिन्-डाकमुन्सी-राण्डीपुअ अनन्ता-धूलिआबाबाप्रभृतिकथाः अधुना अपि जीविता इव अनुभूयन्ते । तस्य 'छमाण आठगुण्ठ' उपन्यासः अतीव लोकप्रियः । सः अपि लछमा-मामुँ-प्रायश्चित्त-इति **उपन्यासानां** रचयिता ।

ओडिआभाषायाः सुरक्षार्थं सः सेनापतिरूपेण कार्यं कृतवान् । तस्य निष्ठापर-नेतृत्वेन ओडिआभाषा स्वमर्यादां प्राप्तवती । अतः उत्कलीयाः तं सेनापतिः इति कथयन्ति । १९१८मि ते वर्षे सः रजसंक्रान्ति-दिवसे दिवंगतः । **उत्कलीयानां समीपे** सः चिरस्मरणीयः सञ्जातः । अधुना **बालेश्वरनगरस्य** मल्लिकाशपुरे तस्य स्मृतिपीठं शोभते । तत्र प्रतिवर्षं तस्य **जन्मदिनस्य** पालनं भवति । **बालेश्वरे** तस्य नाम्ना एकः विश्वविद्यालयः स्थापितः अस्ति ।

नाम्ना, बहुलम्, पितामही, प्रखरा बुद्धिः, द्योतकम्, सञ्जातः

कर्तृपदानि- महर्षिः, व्यासकविः, पितामही, कथाकारः, उत्कलीयाः

क्रियापदानि- शोभते, कथयन्ति, अकरोत्, अनुभूयन्ते ।

शब्दार्थः -

नियोजितः - नियुक्तः (ନିଯୁକ୍ତ), दिवं गतः - मृतः (ମୃତ), प्रसिद्धा - ख्याता (ଖ୍ୟାତ), द्योतकम् - सूचकम् (ସୂଚକ) । देवान्-अधीक्षकः, परिचालकः (ଦେବୀନ୍ ପଦବୀର ଅଧିକାରୀ) १८४३ (त्रिचत्वारिंशदधिकाष्टादशशत) (१८४३ ମସିହା) । १९१८ (अष्टादशाधिक नवदशशत) (१९१८ ମସିହା)

- अभ्यासः -

१. एकपदेन उत्तरं लिखत । (ଗୋଟିଏ ପଦରେ ଉତ୍ତର ଲେଖ)

- (क) फकीरमोहनः बाल्ये कस्य अध्ययनं कृतवान् ?
 - (ख) कः ओडिआ-भाषायाः रक्षकः ?
 - (ग) का फकीरमोहनं पालितवती ?
 - (घ) फकीरमोहनः कुत्र संस्कृतविद्यालयं स्थापितवान् ?
 - (ङ) कस्याः चरित्रं कुसंस्कारस्य द्योतकम् ?
- (पितामही, संस्कृतस्य, रेवत्याः, फकीरमोहनः, नीलगिरिनगरे)

२. शून्यस्थानं पूरयत - (ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର)

- (क) महर्षिः व्यासदेवः रचयिता ।
 - (ख) तस्य ओडिआ-रचनासु बहुलः प्रयोगः दृश्यते ।
 - (ग) सः अपि रक्षकरूपेण परिचितः ।
 - (घ) प्रखरा बुद्धिः आसीत् ।
 - (ङ) समीपे सः चिरस्मरणीयः सञ्जातः ।
- (संस्कृतस्य, तस्य, महाभारतस्य, ओडिआभाषायाः, उत्कलीयानाम्)

३. मातृभाषया अनुवादं कुरुत - (ମାତୃଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କର)

- (क) सः बाल्ये संस्कृतस्य अध्ययनं कृतवान् ।
.....
- (ख) सः अपि ओडिआ-भाषायाः रक्षकरूपेण परिचितः ।
.....
- (ग) तस्य जन्मस्थानं बालेश्वरनगरस्य मल्लिकाशपुरम् ।
.....

(घ) सः प्रथमतः बारवाटीविद्यालये प्राथमिकशिक्षां प्राप्तवान् ।

.....

(ङ) तस्य प्रखरा बुद्धिः आसीत् ।

.....

(च) सः 'देवान्' इति पदे नियोजितः ।

.....

४. शुद्धपदं रचयत (शुद्धपद 6लक्ष)

यथा - ना से प तिः - सेनापतिः

(क) पे स मी -

(ख) यः र णी स्म -

(ग) न ज क पे ण रू -

(घ) अ नु द म् वा -

(ङ) ली याः उ त्क -

५. स्तम्भमेलनं कुरुत । (उल्लिखित)

‘क’

फकीरमोहनः

संस्कृतस्य

पितामही

रेवती

दिवं

‘ख’

अध्ययनम्

गतः

सेनापतिः

कथा

पालितवती

६. रेखाङ्कितपदस्य संशोधनं कुरुत । (6लक्षाङ्कितपद 0लक्ष 00)

(क) सः बाल्ये संस्कृतात् अध्ययनं कृतवान् ।

(ख) बाल्येन सः अनाथः ।

(ग) तस्य प्रखरं बुद्धिः आसीत् ।

(घ) तस्य रेवतीकथा प्रसिद्धम् ।

(ङ) उत्कलीयाः तं सेनापतिम् इति कथयन्ति ।

७. वाक्यानि रचयत (ବାଳ୍ୟଗଠନ କର)

इति, अतः, अनन्तरम्, अस्ति, कृतवान्।

८. सन्धिविच्छेदं कुरुत (ସନ୍ଧିବିଚ୍ଛେଦ କର)

तदनन्तरम्, उपन्यासकारश्च, ख्रीष्टाब्दे, सुरक्षार्थम्, सज्जातः

तव कृते करणीयम् (ଭୁମିପାଇଁ କାମ)

१. उच्चैः पठत, लिखत च- (अकारान्त - पुंलिङ्ग-शब्दाः) (ବଡ଼ପାଠିରେ ପଢ଼, ଲେଖ)

षष्ठीविभक्ति :

	एकवचने	द्विवचने	बहुवचने
बालक	बालकस्य	बालकयोः	बालकानाम्
शून्यस्थानं पूरयत			
देव			
गज			

आकारान्त-स्त्रीलिङ्ग-शब्दाः

	एकवचने	द्विवचने	बहुवचने
लता	लतायाः	लतयोः	लतानाम्
शून्यस्थानं पूरयत			
गीता			
पत्रिका			पत्रिकाणाम्

ईकारान्त-स्त्रीलिङ्ग-शब्दाः

षष्ठीविभक्ति :

	एकवचने	द्विवचने	बहुवचने
नदी	नद्याः	नद्योः	नदीनाम्
शून्यस्थानं पूरयत			

देवी			
भवती			

अकारान्त-नपुंसकलिङ्ग-शब्दाः

	एकवचने	द्विवचने	बहुवचने
फल	फलस्य	फलयोः	फलानाम्
शून्यस्थानं पूरयत			
जल			
पत्र			पत्राणाम्

राष्ट्रवन्दनम्

डॉ. विश्वासः

यत्र प्रवहति विमला गङ्गा
यत्र पवित्रं वेदश्रवणम्,
तत्र पावने भारतदेशे
भवतान्मम जन्म, भवतान्मम जन्म ॥

यत्र बालगङ्गाधरतिलकः
स्वराज्यशपथं घोषितवान् ।
यत्राहिंसां गान्धिमहात्मा
स्वतन्त्रतासाधनमकरोत् ॥

यत्र रवीन्द्रो मधुरं गानं
राष्ट्रसमुत्तेजकमतनोत् ।
तत्र पावने भारतदेशे
भवतान्मम जन्म, भवतान्मम जन्म ॥

यत्र समस्तं मतं समानं
मनुजाः सर्वे सहोदराः ।
यत्र विचारविहङ्गोत्पत्तने
न भवति काऽपि परिसीमा ।

यत्र च धर्मे न्याये च जनः
सुपथे सततं प्रवर्तते ।
तत्र पावने भारतदेशे
भवतान्मम जन्म, भवतान्मम जन्म ॥

गङ्गा, भारतदेशः, स्वराज्यशपथम्, स्वतन्त्रता, मनुजाः, पावनम्, जन्म, सहोदराः

शब्दार्थः -

विमला - निर्मला (ପରିଷ୍କୃତା), मनुजाः - मनुष्याः (ମନୁଷ୍ୟମାନ), विचारविहङ्ग - विचाररूपकपक्षी (ବିଚାର ରୂପକ ପକ୍ଷୀ), उत्पत्तने - उड्डयने (ଉଡ଼ିବାବେଳ), परिसीमा - सीमारेखा (ସୀମାରେଖା), भवतात् - भवतु (ହେଉ) ।

अभ्यास :

१. मातृभाषया अर्थं लिखत । (ମାତୃଭାଷାରେ ଅର୍ଥଲେଖ)

(मनुजाः, भवतात्, उत्पत्तने, मम, यत्र)

२. उचितपदेन शून्यस्थानं पूरयत । (ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର)

(क) यत्र पवित्रं _____ ।

(ख) _____ घोषितवान् ।

(ग) स्वतन्त्रतासाधनम् _____ ।

(घ) तत्र पावने _____ देशे ।

(ङ) यत्र _____ मतं समानम् ।

(च) न भवति काऽपि _____ ।

(छ) यत्र च धर्मे _____ च जनः ।

(स्वराज्यशपथम्, न्याये, वेदश्रवणम्, भारते, समस्तम्, परिसीमा)

३. स्तम्भद्वयं योजयत । (ସ୍ତମ୍ଭଦ୍ଵୟ ଯୋଜୟତ)

‘क’

यत्र रवीन्द्रो

स्वराज्यशपथं

यत्र प्रवहति

तत्र पावने

मनुजाः सर्वे

‘ख’

विमला गङ्गा

भारतदेशे

सहोदराः

घोषितवान्

मधुरं गानम्

୪. ପଢ଼ାନୁସାରं ସଞ୍ଜୀକୃତ । (ପଦ୍ୟାନୁଯାୟୀ ସଜାଜଲେଖ)

(କ) ଘୋଷିତବାନ୍ ସ୍ଵରାଜ୍ୟଶପଥମ୍

(ଖ) ଭବତି ନ କାପି ପରିସୀମା

(ଗ) ବେଦଶ୍ରବଣଂ ପବିତ୍ରଂ ଯତ୍ର

(ଘ) ସମସ୍ତଂ ଯତ୍ର ସମାନଂ ମତମ୍

(ଙ) ଭାରତଦେଶେ ପାବନେ ତତ୍ର

(ଚ) ସହୋଦରା: ସର୍ବେ ମନୁଜା:

୫. ସନ୍ଧିବିଚ୍ଛେଦଂ କୃତ (ସନ୍ଧିବିଚ୍ଛେଦ କର)

ଭବତାନ୍ମମ, ଯତ୍ରାହିଂସାମ୍, ରବିନ୍ଦ୍ର:, କାଽପି, ସାଧନମକରୋତ୍

୬. ବାକ୍ୟାନି ରଚୟତ (ବାକ୍ୟରଚନା କର)

ଯତ୍ର, ଅକରୋତ୍, ମଧୁରମ୍, ସର୍ବେ, ଭବତି

୭. ଏକପଦେନ ଉତ୍ତରଂ ଲିଖତ (ଗୋଟିଏ ପଦରେ ଉତ୍ତର ଲେଖ)

(କ) ବିମଳା ଗଞ୍ଜା କୁତ୍ର ପ୍ରବହତି ?

(ଖ) ଭାରତଦେଶେ କିଂ ପବିତ୍ରମ୍ ?

(ଗ) କ: ସ୍ଵରାଜ୍ୟଶପଥଂ ଘୋଷିତବାନ୍ ?

(ଘ) ରବିନ୍ଦ୍ରଗାନଂ କୀଦୃଶମ୍ ?

(ଙ) କେ ସର୍ବେ ସହୋଦରା: ?

(ଭାରତେ, ବାଲଗଞ୍ଜଧରତିଳକ:, ବେଦଶ୍ରବଣମ୍, ମନୁଜା:, ମଧୁରମ୍)

ତବ କୃତେ କରଣୀୟମ୍

ବିଭିନ୍ନ ସୂକ୍ତି ସଂଗ୍ରହକରି ମୁଖସ୍ଥ କର ଓ ତା'ର ଅର୍ଥ ବୁଝ ।

●

विचित्रा सृष्टिः

एकस्मिन् अरण्ये महान् वटवृक्षः अस्ति । तस्य कोटरे एकः खञ्जनपरिवारः सानन्दं निवसति । कदाचित् खञ्जनपरिवारे एकः नूतनः शावकः जन्म नयति । खञ्जनमाता तस्मै प्रतिदिनं भोजनं ददाति । एकदा सा स्वस्य कृष्णवर्णं दृष्ट्वा चिन्तितवती - अहो ! ईश्वरस्य पक्षपातः कीदृशः ? केचन सुन्दराः भवन्ति । अन्ये केचन कृष्णवर्णाः असुन्दराः च भवन्ति । कोकिलस्य स्वर इव मम स्वरः नास्ति । शुकवत् मम सुन्दरं रूपं न भवति । यदि ईश्वरस्य कृपा भवति, तर्हि मम परिवारस्य सर्वे सुवर्णवर्णाः भवेयुः । वयं गर्वं कर्तुं पारयामः ।

प्रतिदिनम् एवं हीनभावनया पीडिता भवति खञ्जनमाता । अस्मिन् समये एकः सुन्दरः शुकः तत्र आगच्छति । यदा वृक्षशाखायां खञ्जनमाता तं पश्यति, तदा तस्याः मनसि ईर्ष्या आगच्छति । सा चिन्तयति, शुकस्य यत् सौन्दर्यं तत् मयि नास्ति । तस्य गानम्, उड्डयनं कर्णद्वयस्य नेत्रद्वयस्य च तृप्तिं जनयति । तदा एकः व्याधः तत्र आगच्छति । जालेन शुकस्य बन्धनं करोति, पिञ्जरामध्ये तं स्थापयति च । भीता खञ्जनमाता शुकस्य अवस्थां पश्यति । ईश्वरस्य कृते धन्यवादम् अर्पयति । वदति च - शुकसदृशं सौन्दर्यं यदि मयि भवति, तर्हि अहं तत्क्षणं बन्धनयुक्ता भवेयम् । ईश्वरस्य सृष्टिः व्यवस्थिता अस्ति । अस्माकं मनः तु अव्यवस्थितम् एव ।

अनेन सत्यज्ञानेन खञ्जनमातुः हीनभावना गच्छति । सा परिवारेण सह सुखेन कालं यापयति ।

खञ्जनपरिवारः, केचन, ईर्ष्या, उड्डयनम्, अर्पयति ।

कर्तृपदानि- वटवृक्षः, शावकः, खञ्जनमाता, शुकः, व्याधः

क्रियापदानि- निवसति, नयति, पारयामः, आगच्छतु, अर्पयति

शब्दार्थः -

खञ्जनपरिवारः - खञ्जरीटपक्षिपरिवारः (कलकटादि घरेवारे), पक्षपातः - एकपक्षविचारः (एक घातिता वारे), पारयामः - समर्थाः भवामः (वार्थे वारे), ईर्ष्या - असहिष्णुता (अवहेषुता), भीता - भयं प्राप्ता (वारे घात), अर्पयति-समर्पणं करोति (वारेवारे), व्यवस्थिता - व्यवस्थायुक्ता (वारेवारे) ।

अभ्यास :

१. एकपदेन उत्तरं कुरुत - (66।6।1-4 ପଦରେ ଉତ୍ତର କଲେଖ)

(क) वटकोटरे कः निवसति ?

(ख) खञ्जनमातुः मनसि किम् आगच्छति ?

(ग) व्याधः केन शुकस्य बन्धनं करोति ?

(घ) का व्यवस्थिता अस्ति ?

(ङ) अरण्ये कः अस्ति ?

(ईर्ष्या, सृष्टिः, खञ्जनपरिवारः, जालेन, वटवृक्षः)

२. शून्यस्थानं पूरयत - (ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର)

(क) खञ्जनपरिवारः निवसति ।

(ख) ईश्वरस्य कीदृशः ?

(ग) परिवारसदस्याः भवेयुः ।

(घ) तस्याः मनसि आगच्छति ।

(ङ) ईश्वरस्य सृष्टिः अस्ति ।

(ईर्ष्या, व्यवस्थिता, पक्षपातः, सानन्दम्, सुवर्णवर्णाः)

३. मातृभाषया अनुवादं कुरुत - (ମାତୃଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କର)

(क) खञ्जनमाता तस्मै प्रतिदिनं भोजनं ददाति ।

(ख) कोकिलस्य स्वर इव मम स्वरः नास्ति ।

(ग) शुकस्य यत् सौन्दर्यं तत् मयि नास्ति ।

(घ) अस्मिन् समये एकः सुन्दरः शुकः तत्र आगच्छत् ।

(ङ) जालेन शुकस्य बन्धनं करोति ।

४. रेखाङ्कितपदस्य संशोधनं कुरुत- (ରେଖାଙ୍କିତ ପଦକୁ ଠିକ୍ କର)

(क) केचन सुन्दराः भवति ।

- (ख) एकः नूतनः शावकः जन्म नयन्ति ।
 (ग) यदा वृक्षशाखायां खञ्जनमाता तं पश्यन्ति ।
 (घ) सा ईश्वरस्य कृते धन्यवादम् अर्पयन्ति ।
 (ङ) खञ्जनमातुः हीनभावना गच्छन्ति ।

୫. स्तम्भमेलनं कुरुत - (ସ୍ଥଳ ମିଳାଅ)

‘क’	‘ख’
सानन्दं	अस्ति
स्वरः	आगच्छति
वटवृक्षः	भवन्ति
ईर्ष्या	नास्ति
तृप्तिं	निवसति
सुन्दराः	जनयति

୬. वाक्यानि रचयत - (ବାକ୍ୟ ରଚନା କର)

निवसति, नास्ति, करोति, वदति, गच्छति

୭. सन्धिं कुरुत - (ସନ୍ଧିକର)

स + आनन्दम्, न + अस्ति, उत् + डयनम्, तत् + क्षणम्

୮. शुद्धपदं रचयत - (ଶୁଦ୍ଧପଦ ରଚନା କର)

रो क ति, वे म् भ य, च न के, नि ति स व, ले जा न

୯. विचित्रा सृष्टिः इति विषयस्य सारं निजभाषया संक्षेपेण लिखत

(ବିଚିତ୍ରା ସୃଷ୍ଟି ବିଷୟର ସାର ନିଜଭାଷାରେ ସଂକ୍ଷେପରେ ଲେଖ)

तव कृते करणीयम् (ढूढघाळूँ कान)

१. उच्चैः पठत - (कङ्कघाळूँ ङङ्क)

वर्तमानकालः - लट्-लकारः

प्रथमपुरुषः

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
(गम्) - गच्छति	गच्छतः	गच्छन्ति
(पठ्) - पठति	पठतः	पठन्ति
(हस्) - हसति	हसतः	हसन्ति
(भू) - भवति	भवतः	भवन्ति
(कृ) - करोति	कुरुतः	कुर्वन्ति
(दृश्) - पश्यति	पश्यतः	पश्यन्ति
(नी) - नयति	नयतः	नयन्ति
(अस्) - अस्ति	स्तः	सन्ति
(स्था) - तिष्ठति	तिष्ठतः	तिष्ठन्ति
(दा) - ददाति	दत्तः	ददति
(ज्ञा) - जानाति	जानीतः	जानन्ति

बालकः
बालिका
मित्रम्

बालकौ
बालिके
मित्रे

बालकाः
बालिकाः
मित्राणि

मध्यमपुरुषः

त्वम्

- (गम्) - गच्छसि
- (पठ्) - पठसि
- (हस्) - हससि
- (भू) - भवसि
- (कृ) - करोषि
- (दृश्) - पश्यसि
- (नी) - नयसि
- (अस्) - असि

युवाम्

- गच्छथः
- पठथः
- हसथः
- भवथः
- कुरुथः
- पश्यथः
- नयथः
- स्थः

यूयम्

- गच्छथ
- पठथ
- हसथ
- भवथ
- कुरुथ
- पश्यथ
- नयथ
- स्थ

त्वम् — (स्था) - तिष्ठसि
— (दा) - ददासि
— (ज्ञा) - जानासि

युवाम् — तिष्ठथः
— दत्थः
— जानीथः

यूयम् — तिष्ठथ
— दत्थ
— जानीथ

उत्तमपुरुषः

अहम् — (गम्) - गच्छामि
— (पठ्) - पठामि
— (हस्) - हसामि
— (भू) - भवामि
— (कृ) - करोमि
— (दृश्) - पश्यामि
— (नी) - नयामि
— (अस्) - अस्मि
— (स्था) - तिष्ठामि
— (दा) - ददामि
— (ज्ञा) - जानामि

आवाम् — गच्छावः
— पठावः
— हसावः
— भवावः
— कुर्वः
— पश्यावः
— नयावः
— स्वः
— तिष्ठावः
— दद्वः
— जानीवः

वयम् — गच्छामः
— पठामः
— हसामः
— भवामः
— कुर्मः
— पश्यामः
— नयामः
— स्मः
— तिष्ठामः
— दद्मः
— जानीमः

२. उदाहरणानुसारं शून्यस्थानं पूरयत - (ଉଦାହରଣ ଅନୁଯାୟୀ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର)

उदा - मृगः धावति ।

मृगौ धावतः ।

मृगाः धावन्ति ।

(क) कोकिलः कूजति ।

.....

.....

(ख) कृषकः कर्षति ।

.....

.....

(ग) सिंहः गर्जति ।

.....

.....

•

जीवनस्य रहस्यम्

कश्चन आम्रवृक्षः । तस्य वृक्षस्य शाखायाम् एकं सूत्रं लम्बमानम् आसीत् । तस्मिन् सूत्रे एकः कोकिलः बद्धः । बहुयत्नेन अपि तस्मात् सः मुक्तः न अभवत् ।

सूत्रेण बद्धं तं कोकिलं केचन काकाः अपश्यन् । ते कोकिलं विनाशयितुं तत्पराः अभवन् । क्रमेण काकाः तस्य समीपम् आगच्छन् । चञ्चूद्वारा कोकिलम् अपीडयन् । काकानां पीडया सः क्षताक्तः अभवत् । सूत्रबन्धनेन सः दुःखितः आसीत् । तन्मध्ये काकानां पीडा अधिकं दुःखम् अददात् ।

तस्मिन् एव काले एकः विशालः काकः तत्र आगच्छत् । सः कोकिलस्य उपरि आक्रमणम् अकरोत् । अयं काकः कालरूपः आसीत् । स्वजीवनस्य रक्षणे असमर्थः कोकिलः “अहं नूनं मृत्युं प्राप्स्यामि” इति अचिन्तयत् ।

एतत् सर्वं तस्य वृक्षस्य अधः स्थितः एकः सज्जनः अपश्यत् । सः मनसि एवं चिन्तितवान् यत् “कोकिलः नूनं मरिष्यति” इति । “भो भगवन् ! भवान् निष्करुणः भवति ? निष्पापं कोकिलं किमर्थं न रक्षति ?”

तस्मिन् एव काले काकस्य कोकिलस्य च भारम् असहमानं तत् सूत्रं छिन्नम् अभवत् । सूत्रबन्धनात् मुक्तः कोकिलः शीघ्रम् उड्डीय दूरम् अगच्छत् ।

तदा सः सज्जनः सानन्दम् अवदत् - साधु, भगवन् ! मृत्युरूपेण आगतः काकः कोकिलस्य मोचनाय अभवत् । धन्या भवतः माया ।

कश्चन, सूत्रम्, बद्धः, मुक्तः, तत्पराः, क्षताक्तः, सज्जनः, नूनम्, छिन्नम्, माया

कर्तृपदानि- आम्रवृक्षः, सूत्रम्, कोकिलः, काकाः, सज्जनः

क्रियापदानि- अपश्यन्, अभवन्, अपीडयन्, अददात्, अचिन्तयत्

शब्दार्थः -

समीपम् - निकटम् (ନିକଟେ), विशालः काकः - डामरा काउ इति भाषायाम् - (ଡାମରା କାଉ), कालरूपः - मृत्युरूपः (ମୃତ୍ୟୁରୂପୀ), लम्बमानम् - लम्बितम् (ଲମ୍ବିତ୍ୱା), अधः - तले / निम्नभागे (ତଳେ), मनसि - मानसे, हृदये (ମନେ), निष्पापम् - पापरहितम् (ପାପଶୂନ୍ୟ), उड्डीय - उड्डयनं कृत्वा (ଉଡ଼ି), असहमानम् - सहने असमर्थम् (ସହିପାରୁନଥିବା), निष्करुणः - करुणारहितः (ନିର୍ଦ୍ଦୟ) ।

- अभ्यासः -

१. एकपदेन उत्तरं कुरुत - (ଗୋଟିଏ ପଦରେ ଉତ୍ତର ଲେଖ)

- (क) वृक्षशाखायां किं लम्बमानम् आसीत् ?
 - (ख) तस्मिन् सूत्रे कः बद्धः अभवत् ?
 - (ग) के कोकिलं विनाशयितुं तत्पराः अभवन् ?
 - (घ) वृक्षस्य अधः कः स्थितः ?
 - (ङ) काकः कस्य मोचनाय अभवत् ?
- (कोकिलः, सज्जनः, सूत्रम्, काकाः, कोकिलस्य)

२. शून्यस्थानं पूरयत - (ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର)

- (क) तस्मिन् सूत्रे एकः कोकिलः बद्धः ।
- (ख) सूत्रेण बद्धं तं कोकिलं केचन काकाः ।
- (ग) काकाः तस्य समीपम् ।
- (घ) चञ्चूद्वारा कोकिलम् ।
- (ङ) सूत्रबन्धनेन सः दुःखितः ।
- (च) सः कोकिलस्य उपरि आक्रमणम् ।
- (छ) अहं नूनं मृत्युम् प्राप्स्यामि इति ।

(अचिन्तयत्, अकरोत्, अभवत्, अपीडयन्, अपश्यन्, आगच्छन्, आसीत्)

३. मातृभाषया अनुवादं कुरुत- (ମାତୃଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କର)

- (क) बहुयत्नेन अपि तस्मात् सः मुक्तः न अभवत् ।

- (ख) ते कोकिलं विनाशयितुं तत्पराः अभवन् ।
 (ग) काकानां पीडया सः क्षताक्तः अभवत् ।
 (घ) तन्मध्ये काकानां पीडा अधिकं दुःखम् अददात् ।
 (ङ) सः कोकिलस्य उपरि आक्रमणम् अकरोत् ।
 (च) मृत्युरूपेण आगतः काकः कोकिलस्य मोचनाय अभवत् ।

४. स्तम्भमेलनं कुरुत (ସ୍ତମ୍ଭ ମିଳାଅ)

‘क’	‘ख’
लम्बमानम्	काकाः
कोकिलः	सज्जनः
केचन	सूत्रम्
विशालः	उपरि
एकः	बद्धः
कोकिलस्य	काकः

५. वाक्यानि रचयत - (ବାକ୍ୟରଚନା କର)

अभवत्, अगच्छत्, आसीत्, अददात्, चिन्तितवान्

६. सन्धिविच्छेदं कुरुत - (ସନ୍ଧିବିଚ୍ଛେଦ କର)

कश्चन, क्षताक्तः, सज्जनः, तत्पराः

७. रेखाङ्कितपदस्य संशोधनं कुरुत - (ରେଖାଙ୍କିତ ପଦକୁ ଠିକ୍ କର)

(क) काकाः अपश्यत्

(ख) सः मुक्तः अभवन्

(ग) एकं सूत्रः लम्बमानम् आसीत्

(घ) सज्जनः सानन्दम् अवदन्

(ङ) काकः कोकिलस्य मोचनम् अभवत्

८. “जीवनस्य रहस्यम्” विषयस्य सारं निजभाषया लिखत

‘ଜୀବନସ୍ୟ ରହସ୍ୟମ୍’ - ବିଷୟର ସାରକଥା ନିଜଭାଷାରେ ଲେଖ ।

तव कृते करणीयम् (छूनाघाळूँ जान)

- उच्चैः पठत - (बहुधावि००० घ००)

लङ्लकार:- अतीतकालः

पठ्-	प्रथमपुरुषः	मध्यमपुरुषः	उत्तमपुरुषः
एकवचनम्-	सः/सा/बालकः अपठत्	त्वम् अपठः	अहम् अपठम्
द्विवचनम्-	तौ/ते/बालकौ अपठताम्	युवाम् अपठतम्	आवाम् अपठाव
बहुवचनम्-	ते/ताः/बालकाः अपठन्	यूयम् अपठत	वयम् अपठाम
भू-	प्रथमपुरुषः	मध्यमपुरुषः	उत्तमपुरुषः
एकवचनम्-	सः/सा/बालकः अभवत्	त्वम् अभवः	अहम् अभवम्
द्विवचनम्-	तौ/ते/बालकौ अभवताम्	युवाम् अभवतम्	आवाम् अभवाव
बहुवचनम्-	ते/ताः/बालकाः अभवन्	यूयम् अभवत	वयम् अभवाम
अस्-	प्रथमपुरुषः	मध्यमपुरुषः	उत्तमपुरुषः
एकवचनम्-	सः/सा/बालकः आसीत्	त्वम् आसीः	अहम् आसम्
द्विवचनम्-	तौ/ते/बालकौ आस्ताम्	युवाम् आस्तम्	आवाम् आस्व
बहुवचनम्-	ते/ताः/बालकाः आसन्	यूयम् आस्त	वयम् आस्म
नी-	प्रथमपुरुषः	मध्यमपुरुषः	उत्तमपुरुषः
एकवचनम्-	सः/सा/बालकः अनयत्	त्वम् अनयः	अहम् अनयम्
द्विवचनम्-	तौ/ते/बालकौ अनयताम्	युवाम् अनयतम्	आवाम् अनयाव
बहुवचनम्-	ते/ताः/बालकाः अनयन्	यूयम् अनयत	वयम् अनयाम
गम्-	प्रथमपुरुषः	मध्यमपुरुषः	उत्तमपुरुषः
एकवचनम्-	सः/सा/बालकः अगच्छत्	त्वम् अगच्छः	अहम् अगच्छम्
द्विवचनम्-	तौ/ते/बालकौ अगच्छताम्	युवाम् अगच्छतम्	आवाम् अगच्छाव
बहुवचनम्-	ते/ताः/बालकाः अगच्छन्	यूयम् अगच्छत	वयम् अगच्छाम

●

सेवा हि परमो धर्मः

एकदा इटालीदेशे युद्धस्य घोरगर्जनं श्रुतम् । अष्ट्रियाफ्रान्सदेशयोः मध्ये महासंग्रामः संघटितः । युद्धे अनेके सैन्याः आहताः । आहताः सैनिकाः जलं देहि, रक्ष रक्ष इति चीत्कारं कृतवन्तः । तेषाम् आर्तनादः मर्मभेदी आसीत् । एतत् करुणं दृश्यं दृष्ट्वा कश्चित् युवव्यापारी अतीव दुःखितः । पीडितानां प्राणरक्षार्थं सः सहसा समीपस्थं पार्वत्यग्रामं गतवान् । ग्राम्ययुवकान् उक्तवान् - भोः ! **आगच्छत** । आहतानां सेवां **कुरुत**, सैनिकानां प्राणान् **रक्षत** । युवकस्य अनुनयेन ग्राम्ययुवकाः उदबुद्धाः सेवाकार्ये नियोजिताः । युवकद्वारा तत्रैव आहतसैनिकसेवासंस्था घटिता । सः युवकः आसीत् हेनेरी डुनाण्टः ।

हेनेरी स्विजरलण्डस्य जेनेभा जनपदे १८२८मि ते संवत्सरे 'मे' मासस्य अष्टमदिवसे जातः । तस्य माता धार्मिकी, समाजसेविका चासीत् । तथा हेनेरी बाल्यात् प्रभावितः । निष्कामसेवा ईश्वरप्राप्तेः सरलः मार्गः इति तस्य धारणा जाता । सः लोकसेवानिमित्तं सेवासंस्थां स्थापितवान् । अधुना सा 'रेड्क्रसनाम्ना' विश्वे परिख्याता । रेड्क्रससंस्थायाः जनकः आसीत् हेनेरी डुनाण्टः ।

विद्यालयेषु कनिष्ठरेड्क्रससंस्था कार्यं करोति । रेड्क्रसद्वारा छात्राः सेवाकार्ये प्रवृत्ताः । स्वास्थ्यं, सेवा, सौहार्दम् इति रेड्क्रससंस्थायाः लक्ष्यत्रयं भवति । एतेन विश्वशान्तिः सम्भविष्यति । अतः हेनेरी महाभागस्य आह्वानम् आसीत्- सुस्थाः भवत । जनसेवां **कुरुत** । समदृष्ट्या **पश्यत**, बन्धुतां **वर्द्धयत** ।

सुमहत्सेवार्थम् एषः महामानवः १९०१मि ते ख्रीष्टाब्दे नोबेलशान्तिपुरस्कारं प्राप्तवान् । पुरस्कृतराशिं लोकसेवा-निमित्तं समर्पितवान् । निष्कामसेवायाः प्रवर्तकः डुनाण्टमहाभागः १९१० ख्रीष्टाब्दे दिवं गतः । तस्य कृतिः 'मानवसेवा हि माधवसेवा' इति विश्वजनं सततं स्मारयति ।

महासंग्रामः, आर्तनादः, अनुनयेन, नियोजिताः, प्रवृत्ताः,
सम्भविष्यति, समदृष्ट्या, प्रवर्तकः, दिवंगतः कृतिः

कर्तृपदानि- महासंग्रामः, सैन्याः, आर्तनादः, ग्राम्ययुवकाः, विश्वशान्तिः

क्रियापदानि- कुरुत, रक्षत, पश्यत, वर्द्धयत, देहि

शब्दार्थः -

आर्तनादः - पीडितानां करुणस्वरः (क००६१ ०६१००), मर्मभेदी - हृदयविदारकः (हृ०००० ०००००), उदबुद्धाः - प्रेरिताः (००००००), कनिष्ठरेड्क्रससंस्था - Junior Redcross, संवत्सरे - वर्षे (००००००), सम्भविष्यति - सम्भवः भविष्यति (०००० ००००), दिवंगतः - मृतः (००००००० ०००००००), सततम् - अविरतम् (००००००००),

वृत्तिः - कार्यम् (कार्यम्) । १८२८- मिते अष्टाविंशत्यधिक-अष्टादशशत मिते । १९०१-
एकाधिकनवदशशतमिते । १९१०- दशाधिकनवदशशतमिते

- अभ्यासः -

१. एकपदेन उत्तरं लिखत । (गोष्ठि-१ पदकेरु छेउरु लेख)

- (क) संग्रामे के आहताः ?
- (ख) युवकस्य अनुरोधेन के उदबुद्धाः ?
- (ग) ईश्वरप्राप्तेः सरलः मार्गः कः ?
- (घ) हेनेरी डुनाण्टः कदा दिवं गतः ?
- (ङ) कः रेड्क्रससंस्थायाः प्रतिष्ठाता ?

२. बन्धनीमध्यस्थयथार्थपदैः शून्यस्थानानि पूरयत । (बन्धनीमध्यस्थ यथार्थपद वाङ्मय गृह्यस्थान पूरण कर)

- (क) त्वं जलं _____ । (ददातु, देहि)
- (ख) यूयं सैनिकानां प्राणान् _____ । (रक्षत, रक्ष)
- (ग) आर्त्तनादः मर्मभेदी _____ । (आसीत्, आस्ताम्)
- (घ) एका रेड्क्रससंस्था _____ । (घटिता, घटितः)
- (ङ) _____ रेड्क्रससंस्थायाः प्रतिष्ठाता । (गोपबन्धुः, हेनेरी)

३. मातृभाषया अनुवादं कुरुत । (मातृभाषाकेरु अनुवाद कर)

- (क) युद्धे अनेके सैन्याः आहताः ।
- (ख) तेषाम् आर्त्तनादः मर्मभेदी आसीत् ।
- (ग) निष्कामसेवा ईश्वरप्राप्तेः सरलः मार्गः ।
- (घ) एतेन विश्वशान्तिः सम्भविष्यति ।
- (ङ) पुरस्कारराशिं लोकसेवार्थं समर्पितवान् ।

୪. शुद्धपदं रचयत । (ଶୁଦ୍ଧପଦରଚନା କର)

र र्ज घो न ग म्
क्र रे सं ड् स्था स
वा त स र्पि म न्
वा ष्का से नि म

୫. स्तम्भमेलनं कुरुत । (ସ୍ତମ୍ଭମେଳନ କର)

‘क’ स्तम्भः	‘ख’ स्तम्भः
प्राणान्	कुरुत
जनसेवां	धार्मिकी
मानवसेवा	रक्षत
सैन्याः	माधवसेवा
माता	आहताः

୬. रेखाङ्कितपदस्य संशोधनं कुरुत । (ରେଖାଞ୍ଜିତ ପଦକୁ ଠିକ୍ କର)

- (क) त्वं प्राणान् रक्षतु ।
(ख) तस्य आह्वानम् आसन् ।
(ग) भवन्तः तत्र आगच्छत ।
(घ) आहताः चीत्कारं कृतवान् ।
(ङ) अनेकाः सैन्याः मृताः ।

୭. क्रियापदानि विविच्य लिखत । (କ୍ରିୟାପଦ ବାଛି ଲେଖ)

चीत्कारः, देहि, एतेन, पश्यत, आगच्छत, भवन्तः, प्राप्तवान्, सैन्याः, आसीत्, वयम्

୮. वाक्यानि रचयत । (ବାକ୍ୟରଚନା କର)

देहि, रक्ष, भवत, पश्यत, वर्द्धयत, आगच्छत

୯. सन्धिविच्छेदं कुरुत । (ସନ୍ଧିବିଚ୍ଛେଦ କର)

अतीव, कश्चित्, तत्रैव, पुरस्कृतः, ख्रीष्टाब्दे

तव कृते करणीयम् (छुमद्याळ् काण)

उच्चैः पठत, लिखत च ।

(क) 'पठ्' धातोः लोट्लकाररूपाणि

	प्रथमपुरुषः	मध्यमपुरुषः	उत्तमपुरुषः
एकवचनम्-	पठतु	पठ	पठानि
द्विवचनम्-	पठताम्	पठतम्	पठाव
बहुवचनम्-	पठन्तु	पठत	पठाम

(ख)

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	भवान्/सः पठतु	भवन्तौ/तौ पठताम्	भवन्तः / ते पठन्तु
मध्यमपुरुषः	त्वं पठ	युवां पठतम्	यूयं पठत
उत्तमपुरुषः	अहं पठानि	आवां पठाव	वयं पठाम

(ग) पठ् लट्लकारे प्रथमपुरुषे

लोट्लकारे	सः	पठति	तौ	पठतः	ते	पठन्ति
		पठतु		पठताम्		पठन्तु
		क्रीडतु		क्रीडताम्		क्रीडन्तु
		पश्य_____		पश्य_____		पश्य_____
		स्मर_____		स्मर_____		स्मर_____
		वद_____		वद_____		वद_____

लट्लकारे मध्यमपुरुषे

लोट्लकारे	त्वं	पठसि	युवां	पठथः	यूयं	पठथ
		पठ		पठतम्		पठत
		क्रीड		क्रीडतम्		क्रीडत
		पश्य		पश्यतम्		पश्यत
		स्मर		स्मर_____		स्मर_____
		वद		वद_____		वद_____

लट्लकारे उत्तमपुरुषे

लोट्लकारे अहं	पठा [मि]	आवां	पठा [वः]	वयं	पठा [मः]
	पठा [नि]		पठा [व]		पठा [म]
	क्रीडा _____		क्रीडा _____		क्रीडा _____
	पश्या _____		पश्या _____		पश्या _____
	स्मरा णि		स्मरा _____		स्मरा _____
	वदा _____		वदा _____		वदा _____

•

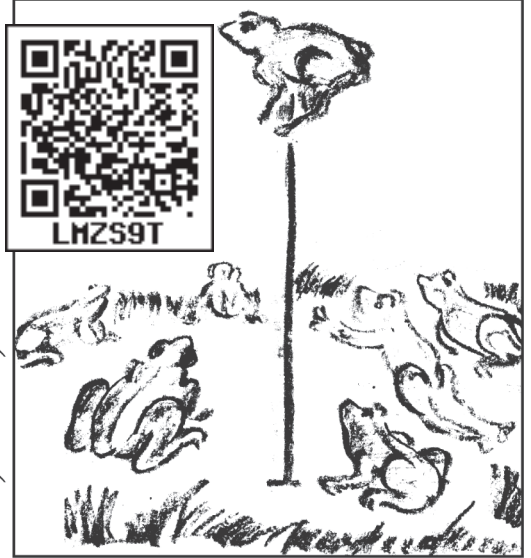
लक्ष्यप्राप्तिः

कदाचित् मण्डूककुले एका प्रतियोगिता आयोजिता। यः स्तम्भस्य शिखरं सर्वादौ प्राप्नुयात् सः विजयी भवेत् इति सर्वे मण्डूकाः स्थिरीकृतवन्तः।

प्रतियोगितायां भागं नेतुं बहवो मण्डूकाः अग्रे आगतवन्तः। प्रतियोगितां द्रष्टुम् अपि असंख्याः मण्डूकाः तत्र सम्मिलिताः। प्रतियोगिता आरब्धा। मण्डूकाःस्तम्भस्य आरोहणं कृतवन्तः। दर्शकाः मण्डूकाः करताडनेन 'अरे'! 'अहो'! 'हो'! इत्यादिभिः शब्दैः प्रतियोगिनाम् उत्साहं वर्धयन्ति स्म। स्तम्भः अत्युच्चः चिक्कणः च आसीत्। कतिपयाः मण्डूकाः चिन्तयन्ति स्म- 'कःवा स्तम्भस्य आरोहणं कुर्यात्? यः अग्रे गच्छेत् सः नूनम् अधः पतेत्।

तथापि कतिपयाः मण्डूकाः आरोहणाय यत्नं कृतवन्तः, परन्तु अन्येषां मण्डूकानाम् उत्साहरहितं वचनं श्रुत्वा अधः पतितवन्तः। येषां मनोबलं दृढम् अस्ति ते पुनरपि आरोहणं कुर्वन्ति। तथापि कोऽपि मण्डूकः स्तम्भस्य पादमपि न आरूढवान्। विफलाः मण्डूकाः नैराश्यं प्राप्तवन्तः।

एका मण्डूकमाता स्वकनिष्ठपुत्रम् उक्तवती- 'पुत्र ! त्वं स्तम्भस्य आरोहणं कुर्याः। आरोहणसमये कस्यापि वचनं न शृणुयाः। बधिरत्वं प्रदर्शयेः। नूनं सफलः भवेः। मातुः वचनेन पुत्रः स्तम्भस्य आरोहणाय अग्रे आगच्छत्। अल्पेन एव कालेन सः शिशुः स्तम्भस्य मध्यभागं प्राप्तवान्। तस्य आरोहणं दृष्ट्वा अन्ये विस्मिताः अवदन् 'अये ! पतेः त्वम्। भोः ! किमर्थम् एतत् साहसं करोषि? तव प्रयासः व्यर्थः' तथापि सः शिशुः मण्डूकः निरन्तरम् अग्रे अगच्छत्। अन्ततः गत्वा सः स्तम्भस्य अग्रभागम् अपि प्राप्तवान्।

एतद् दृष्ट्वा सर्वे विस्मिताः अभवन्। ते अपृच्छन्-कथं त्वं स्तम्भस्य आरोहणे समर्थः अभवः? सः धीरम् अवदत् यदि वयं गुरुजनानां वचनं शृणुयाम, मनसि एकाग्रतां धारयेम आत्मविश्वासं च दृढं कुर्याम तर्हि सफलताम् अवश्यं प्राप्नुयाम।

मण्डूकाः, दर्शकाः, करताडनेन, चिक्कणः, अधः, नैराश्यम्, निरन्तरम्, आरोढुम्

कर्तृपदानि- मण्डूकाः, दर्शकाः, मण्डूकमाता, पुत्रः, शिशुः, अन्ये, सर्वे, ते

क्रियापदानि- भवेत्, वर्द्धयन्ति, आसीत्, पतेत्, कुर्वन्ति, आगच्छत्, कुर्याम

शब्दार्थः -

शिखरम् - अग्रम् (ଅଗ୍ରଭାଗକୁ), पादम् - मूलभागम् (ମୂଳଭାଗ ବା ଏକ ଚତୁର୍ଥାଂଶ), चकिताः-विस्मिताः ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ।
प्रयासः-उद्यमः, परिश्रमः (ବେଷ୍ଟା, ପରିଶ୍ରମ)

अभ्यास :

१. एकपदेन उत्तरं लिखत (ଗୋଟିଏ ପଦରେ ଉତ୍ତର ଲେଖ)

- (क) मण्डूककुले का आयोजिता ?
 - (ख) मण्डूकाः कस्य आरोहणं कृतवन्तः ?
 - (ग) का आरब्धा ?
 - (घ) मण्डूकमाता कम् उक्तवती ?
 - (ङ) वयं केषां वचनं शृणुयाम ?
- (गुरुजनानां, प्रतियोगिता, स्वकनिष्ठपुत्रम्, प्रतियोगिता, स्तम्भस्य)

२. बन्धनीमध्यस्थयथार्थपदैः शून्यस्थानानि पूरयत । (ବନ୍ଧନୀମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଠିକ୍‌ପଦଦ୍ୱାରା ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର)

- (क) मण्डूकाः _____ आरोहणं कृतवन्तः ।
 - (ख) स्तम्भः _____ आसीत् ।
 - (ग) पुत्र ! त्वं स्तम्भस्य _____ कुर्याः ।
 - (घ) आरोहणसमये कस्यापि वचनं न _____ ।
 - (ङ) अये ! _____ त्वम् ?
- (अत्युच्चः, आरोहणं, पतेः, शृणुयाः, स्तम्भस्य)

३. मातृभाषया अनुवादं कुरुत । (ମାତୃଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କର)

- (क) सः शिशुः स्तम्भस्य मध्यभागं प्राप्तवान् ।
- (ख) तव प्रयासः व्यर्थः ।
- (ग) आरोहणसमये कस्यापि वचनं न शृणुयाः ।
- (घ) कथं त्वं स्तम्भस्य आरोहणे समर्थः अभवः ?
- (ङ) वयं गुरुजनानां वचनं शृणुयाम ।

୪. ବିଷୟାନୁସାରं स्तम्भमेलनं कुरुत । (ବିଷୟ ଅନୁସାରେ ସ୍ତମ୍ଭମେଳନ କର)

‘क’ स्तम्भ

‘ख’ स्तम्भ

स्तम्भस्य

दृढम्

आरोहणं

व्यर्थः

मण्डूकाः

शिखरम्

प्रयासः

चिन्तयन्ति

मनोबलं

कृतवन्तः

୫. रेखाङ्कितपदानां संशोधनं कुरुत । (ରେଖାଞ୍ଜିତ ପଦଗୁଡ଼ିକର ସଂଶୋଧନ କର)

(क) एकः प्रतियोगिता आयोजिता ।

(ख) कतिपयाः मण्डूकाः चिन्तयति स्म ।

(ग) विफलाः मण्डूकः नैराश्यं प्राप्तवन्तः ।

(घ) शिशुः अवदन् ।

(ङ) मने एकाग्रतां धारयेम ।

୬. वाक्यानि रचयत । (ବାକ୍ୟ ରଚନା କର)

मण्डूकाः, शृणुयाः, दृढम्, उक्तवती, आसीत्

୭. शुद्धपदं रचयत । (ଶୁଦ୍ଧପଦ ଲେଖ)

यथा - वा न् प्रा प्त = प्राप्तवान्

(क) ति गि प्र यो ता =

(ख) ना ज गु नां रु =

(ग) काः द र्श =

(घ) आ ह ण रो म् =

(ङ) स ताः मि लि =

୮. सन्धिविच्छेदं कुरुत (ସନ୍ଧିବିଚ୍ଛେଦ କର)

(क) सर्वादौ

(ख) प्राप्नुयात्

(ग) सम्मिलिताः

(घ) इत्यादिभिः

(ङ) अत्युच्चः

तव कृते करणीयम् (ढुफाघाळू क्कान)

१. उच्चैः पठत, लिखत च।

विधिलिङ्-लकारः

उदाहरणम् -	प्रथमपुरुषः	मध्यमपुरुषः	उत्तमपुरुषः
एकवचनम्	(पठ्) - सः/सा / बालकः पठेत्	त्वं पठेः	अहं पठेयम्
	(हस्) -		
	(गम्) -		
	(भ्रम्) -		
	(खेल्) -		
	(कृ) -		
द्विवचनम्	पठ् - तौ/ते/बालकौ पठेताम्	युवां-पठेतम्	आवां-पठेव
	(हस्) -		
	(गम्) -		
	(भ्रम्) -		
	(खेल्) -		
	(कृ) -		
बहुवचनम्	- ते/ताः/बालकाः पठेयुः	यूयं पठेत	वयं पठेम
	(हस्) -		
	(गम्) -		
	(भ्रम्) -		
	(खेल्) -		
	(कृ) -		

●

मातृभक्तः चाणक्यः

(शिशु-चाणक्यस्य मात्रा सह सम्भाषणम्)

- चाणक्यः - मातः ! त्वं क्रन्दसि ?
- माता - आम् पुत्र ! तव सौभाग्यं दृष्ट्वा क्रन्दामि ।
- चाणक्यः - कीदृशं सौभाग्यम् ?
- माता - तव हस्तेन मगधस्य निर्माणं भविष्यति ।
- चाणक्यः - किन्तु मातः ! अहं किं करिष्यामि ?
- माता - पुत्र ! त्वं मगधस्य प्रधानामात्यः भविष्यसि ।
- चाणक्यः - मातः ! त्वम् एतत् कथं ज्ञातवती ?
- माता - (दर्पणं प्रदर्श्य) पश्य पुत्र ! तव सम्मुखदन्ते सौभाग्यस्य चिह्नम् अस्ति ।
- चाणक्यः - किन्तु मातः ! एषः तु आनन्दस्य विषयः । त्वं किमर्थं क्रन्दसि ?
- माता - अरे ! समाजे एवं दृश्यते । यदा जनाः ज्येष्ठाः श्रेष्ठाः च भवन्ति, तदा निजलोकान् न पृच्छन्ति । विस्मरन्ति एव । तथैव त्वं मां विस्मरिष्यसि । एषा हि मम दुश्चिन्ता । (इति कथयित्वा दुःखं प्रकटितवती)
- चाणक्यः - ‘एवं वा ?’ तर्हि पश्य (इति कथयन् बालः चाणक्यः प्रस्तरेण दन्तम् उत्पाटितवान् । क्षणेन एव मातुः दुःखं दूरीकृतवान् । एतत् दृष्ट्वा माता आश्चर्यान्विता अभवत् । तस्याः नेत्राभ्यां लोतकबिन्दवः निर्गताः ।)
- माता - “पुत्र ! तव हस्तेन मातृभूमेः मङ्गलं भविष्यति । देशस्य इतिहासे तव नाम स्थास्यति । लोकाः त्वां सर्वदा स्मरिष्यन्ति । एतद् मम आशीर्वचनम् ।

कालान्तरे एषः चाणक्यः कौटिल्यरूपेण ख्यातः अभवत् । सः राजनीति - शास्त्राणि अर्थशास्त्राणि च संस्कृतेन रचितवान्, नन्दवंशस्य विलोपं च कृतवान् । चन्द्रगुप्तस्य हस्ते शासनभारम् अर्पितवान् । सः रामायणस्य वाक्यम् उद्धोषितवान् -

कर्तृपदानि- चाणक्यः, माता, चिह्नम्, विषयः, जनाः,

क्रियापदानि- क्रन्दसि, भविष्यसि, विस्मरिष्यसि, स्थास्यति, स्मरिष्यन्ति

“जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी ॥”

सौभाग्यम्, प्रधानामात्यः, कथयन्, दन्तम्, क्षणेन, गरीयसी

सौभाग्यम् - उत्तमभाग्यम् - (ଉତ୍ତମଭାଗ୍ୟ), ज्ञातवती - अवगतवती (ଜ୍ଞାତବତୀ), विस्मरिष्यसि - विस्मरणं करिष्यसि (ଭୁଲିଯିବୁ), उत्पाटितवान्- उत्पाटनं कृतवान् - (ଉପାଡ଼ିବେ), रचितवान् - लिखितवान् (ଲେଖିବେ) ।

अभ्यासः

१. उचितेन पदेन शून्यस्थानं पूरयत । (ଉଚିତପଦେନ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର)

(क) तव हस्तेन मगधस्य निर्माणं _____ ।

(ख) किन्तु मातः ! अहं किं _____ ?

(ग) त्वं मगधस्य प्रधानामात्यः _____ ।

(घ) लोकाः त्वां सर्वदा _____ ।

(ङ) देशस्य इतिहासे तव नाम _____ ।

(च) _____ जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी ।

(भविष्यति, जननी, स्थास्यति, स्मरिष्यन्ति, भविष्यसि, करिष्यामि)

२. मातृभाषया अनुवादं कुरुत । (ମାତୃଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କର)

(क) तव हस्तेन मगधस्य निर्माणं भविष्यति ।

(ख) तव सम्मुखदन्ते सौभाग्यस्य चिह्नम् अस्ति ।

(ग) त्वं किमर्थं क्रन्दसि ?

(घ) तथैव त्वं मां विस्मरिष्यसि ।

(ङ) तस्याः नेत्राभ्यां लोतकबिन्दवः निर्गताः ।

(च) चाणक्यः कौटिल्यरूपेण ख्यातः अभवत् ।

୩. शुद्धपदं रचयत । (ଶୁଦ୍ଧପଦ ରଚନା କର)

यथा - म ध ग स्य	-	मगधस्य
(क) क क्षु स्य भि	-	
(ख) मा स प्त म्	-	
(ग) र म्प रा प	-	
(घ) क्यः ण चा	-	
(ङ) हा से इ ति	-	

୪. सन्धिं कुरुत (ସନ୍ଧିକର)

प्रधान + अमात्यः, किम् + अर्थम्, स्वर्गात् + अपि, आश्चर्य + अन्विता, निः + गताः, दुः + चिन्ता

୫. वाक्यानि रचयत (ବାକ୍ୟରଚନା କର)

भविष्यति, करिष्यामि, स्मरिष्यन्ति, स्थास्यति, विस्मरिष्यसि

तव कृते करणीयम् (ତୁମପାଇଁ କାମ)

उच्चैः पठत, लिखत च । (ପାଠିକରି ପଢ଼ ଓ ଲେଖ)

लृट्लकारः (भविष्यत्कालः)

उदाहरणम्-	प्रथमपुरुषः	मध्यमपुरुषः	उत्तमपुरुषः
एकवचनम् (पठ्) -	सः/सा/बालकः/बालिका पठिष्यति	त्वं पठिष्यसि	अहं पठिष्यामि

शून्यस्थानं पूरयत

(हस्)	-			
(गम्)	-			
(भ्रम्)	-			
(खेल्)	-	खेलिष्यति		
(कृ)	-	करिष्यति		

द्विवचनम् - तौ/ते/बालकौ/बालिके पठिष्यतः युवां पठिष्यथः आवां पठिष्यावः

शून्यस्थानं पूरयत

(हस्)	-			
(गम्)	-			
(भ्रम्)	-			
(खेल्)	-			
(कृ)	-			

बहुवचनम् - ते/ताः/बालकाः/बालिकाः पठिष्यन्ति

यूयं पठिष्यथ

वयं पठिष्यामः

शून्यस्थानं पूरयत

(हस्)	-			
(गम्)	-			
(भ्रम्)	-			
(खेल्)	-			
(कृ)	-			

द्रश्-धातुः

शून्यस्थानं पूरयत

	प्रथमपुरुषः	मध्यमपुरुषः	उत्तमपुरुषः
एकवचनम् -	बालकः द्रक्ष्यति	त्वं	अहं द्रक्ष्यामि
द्विवचनम् -	बालकौ	युवां द्रक्ष्यथः	आवां
बहुवचनम् -	बालकाः द्रक्ष्यन्ति	यूयं	वयं द्रक्ष्यामः

कृ-धातु

	प्रथमपुरुषः	मध्यमपुरुषः	उत्तमपुरुषः
एकवचनम् -	करिष्यति		करिष्यामि
द्विवचनम् -	करिष्यतः	करिष्यथः	
बहुवचनम् -		करिष्यथ	करिष्यामः

स्था-धातुः

	प्रथमपुरुषः	मध्यमपुरुषः	उत्तमपुरुषः
एकवचनम् -	स्थास्यति		स्थास्यामि
द्विवचनम् -	स्थास्यतः	स्थास्यथः	
बहुवचनम् -		स्थास्यथ	स्थास्यामः

नी-धातुः

	प्रथमपुरुषः	मध्यमपुरुषः	उत्तमपुरुषः
एकवचनम् -	नेष्यति	नेष्यसि	नेष्यामि
द्विवचनम् -		नेष्यथः	
बहुवचनम् -	नेष्यन्ति		नेष्यामः

नीतिमञ्जरी

(संस्कृतसाहित्यं नीतिरत्नावलीभिः समृद्धम् । शृङ्खलितमानवसमाजसंघटनाय महात्मानः नीतिश्लोकान् विरचितवन्तः । छात्राणां चरित्रनिर्माणाय नीतिकाराणां कतिचित् श्लोकाः अत्रोपस्थापिताः ।)

अभिवादनशीलस्य नित्यं वृद्धोपसेविनः ।

चत्वारि तस्य वर्द्धन्ते आयुर्विद्या यशोबलम् ॥१॥

यः पूज्यान् गुरुजनान् प्रणमति, सर्वदा वयोज्येष्ठान् प्रति सेवापरायणः भवति । तेषाम् आशीर्वादात् प्रणमतः जनस्य चत्वारि वर्द्धन्ते । सः दीर्घायुः, विद्वान्, यशस्वी, शक्तिमान् च भवति ।

सर्पदुर्जनयोर्मध्ये वरं सर्पो न दुर्जनः ।

सर्पो दशति कालेन दुर्जनस्तु पदे पदे ॥२॥

सर्पः भयप्रदः खलः अपि मारात्मकः । परन्तु सर्पखलयोर्मध्ये सर्पः दुर्जनात् श्रेयस्करः । यतः सर्पः मनुष्यं सकृत् दशति । मन्दबुद्धिः दुर्जनस्तु वारं वारम् अनिष्टं करोति ।

श्वः कार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाह्णे चापराह्णिकम् ।

न हि प्रतीक्षते मृत्युः कृतमद्य न वा कृतम् ॥३॥

बुद्धिमान् नरः आगामिदिनस्य कार्यम् अद्य एव करोति । अपराह्णस्य कार्यं पूर्वाह्णे सम्पादयति । कार्यं समाप्तम् असमाप्तं वा भवतु, मृत्युः महाकालः कमपि न अपेक्षते ।

गते शोकं न कुर्वीत भविष्यं नैव चिन्तयेत् ।

वर्तमानेषु कालेषु वर्तयन्ति विचक्षणाः ॥४॥

विगतः विषयः न चिन्तनीयः । भविष्यकाले किं भविष्यति, तदपि न चिन्तयेत् । विज्ञाः जनाः वर्तमानघटनाविषये एव चिन्तयन्ति, कार्यं कुर्वन्ति च ।

अल्पानामपि वस्तूनां संहतिः कार्यसाधिका ।

तृणैरारभ्यते रज्जुः तथा नागोऽपि बध्यते ॥५॥

अल्पानि अपि वस्तूनि यदि मिलितानि भवन्ति, तर्हि तैः महत् कार्यं साधितं भवति । तृणानि यदि पृथक् सन्ति, तानि दुर्बलानि भवन्ति । परन्तु यदि तानि एकत्र कृत्वा मनुष्यः रज्जुरूपेण व्यवहरति, तथा रज्ज्वा महाबलस्य गजस्य अपि बन्धनं कर्तुं शक्यते ।

गुणवज्जनसम्पर्कात् याति स्वल्पोऽपि गौरवम् ।

पुष्पमालानुषङ्गेण तृणं शिरसि धार्यते ॥६॥

नीचः जनः गुणिजनस्य संसर्गात् गौरवान्वितः भवति । तुच्छम् अपि तृणं पुष्पमालया सह देवतायाः मस्तके स्थानं प्राप्नोति ।

पञ्चैव पूजयन् लोके यशः प्राप्नोति केवलम् ।

देवान् पितॄन् मानुष्यांश्च गुरुनतिथिपञ्चमान् ॥७॥

संसारे पञ्च एव पूज्याः भवन्ति । ते देवाः, पितृपुरुषाः, सज्जनाः, गुरुजनाः, अतिथयः च सन्ति । एतान् पूजयित्वा नरः यशस्वी भवति ।

धार्यते, प्राप्नोति, दशति, प्रतीक्षते, वर्तयन्ति, विचक्षणा, संहतिः, आरभ्यते, बध्यते, नागोऽपि

शब्दार्थः -

१. अभिवादनशीलस्य - गुरुजनान् प्रति प्रणामं कुर्वतः घृणा कलुषं । नित्यं - सर्वदा सदा । वृद्धोपसेविनः - पूज्यानां वयोज्येष्ठानां सेवापरायणस्य जनस्य वदन् । वयस्कृष्णोऽपि वयस्कृष्णोऽपि । आयुः - आयुष्यम् । विद्या-ज्ञानम् - ज्ञान । यशः - कीर्तिः । बलम् - आत्मबलम् । चत्वारि - चतुर्विधानि । वर्धन्ते - वृद्धिप्राप्तानि भवन्ति । चत्वारि - चतुर्विधानि । वर्धन्ते - वृद्धिप्राप्तानि भवन्ति ।
२. सर्पदुर्जनयोर्मध्ये - सर्पदुष्टयोः मध्ये - द्वाघ ७ दुर्जन मध्ये, वरं - श्रेयस्करः । सर्पः - विषधरः - भुजगः । दशति - दंशनं करोति । कालेन - समयक्रमेण सकृत् वा । पदे - प्रतिपदं / प्रतिक्षेत्रम् ।
३. श्वः - आगामिदिने । कार्यं - करणीयं कर्म । अद्य - अधुना, अस्मिन् दिने । कुर्वीत - कुर्यात् । पूर्वाहणे - मध्याह्नस्य पूर्वकाले । अपराह्णिकं - मध्याह्नस्य परस्मिन् काले कर्तव्यं कर्म । प्रतीक्षते - अपेक्षां करोति । मृत्युः - मरणं / यमः । कृतमद्य - अद्य समाप्तम् । न वा कृतम् - सम्पादितं न वा भवतु ।

୪. ଗତେ - ଘଟିତକାର୍ଯ୍ୟେ / ଅତୀତେ ଅତୀତରେ । ଶୋକ - ଦୁଃଖ ଦୁଃଖ । ନ କୁର୍ବୀତ - ନ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ - କରିବା ଅନୁଚିତ,
ଭବିଷ୍ୟତ୍ - ଭବିଷ୍ୟନ୍ତଂ ବିଷୟଂ ଭବିଷ୍ୟତ୍ ବିଷୟ, ନ ଚିନ୍ତୟେତ୍ - ଚିନ୍ତାଂ ନ କୁର୍ଯ୍ୟାତ୍ ଚିନ୍ତା କରିବା ଉଚିତ, ନୁହେଁ ।
ବର୍ତ୍ତମାନେଷୁ କାଳେଷୁ - ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମୟେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମୟରେ , ବର୍ତ୍ତୟନ୍ତି - ପ୍ରତିଭାନ୍ତି, କର୍ମତତ୍ପରାଃ ଭବନ୍ତି କର୍ମ
ତତ୍ପର ହୁଅନ୍ତି । ବିଚକ୍ଷଣାଃ - ବୁଦ୍ଧିମନ୍ତଃ ପୁରୁଷାଃ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଲୋକ ।
୫. ଅଳ୍ପାନାଂ - କ୍ଷୀଣାନାମ୍ ଅଳ୍ପ, ବସ୍ତୁନାଂ - ଦ୍ରବ୍ୟାଣାମ୍ ଦ୍ରବ୍ୟ, ସଂହତିଃ - ମେଳଃ / ଐକ୍ୟମ୍ ଏକତା, କାର୍ଯ୍ୟସାଧିକା -
ଲକ୍ଷ୍ୟସଫଳକାରିଣୀ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସଫଳ, ତୃଣैଃ - ଘାସାଦିभिଃ ଘାସାଦି ଚୂର୍ଣ୍ଣଦ୍ୱାରା, ଆରମ୍ଭ୍ୟତେ - ଆରମ୍ଭଃ ଭବତି ଆରମ୍ଭ
ହୁଏ । ରଞ୍ଜୁଃ - ତୃଣାଦିତନ୍ତୁବିଶେଷଃ ଦଉଡ଼ି । ତୟା - ରଞ୍ଜ୍ଵା ଦଉଡ଼ିରେ, ନାଗୋଽପି - ଗଞ୍ଜୋଽପି ହାତୀ ମଧ୍ୟ,
ବନ୍ଧ୍ୟତେ - ବନ୍ଧନପ୍ରାପ୍ତଃ ଭବତି ବନ୍ଧାହୁଏ ।
୬. ଗୁଣବଞ୍ଚନସମ୍ପର୍କାତ୍ - ଗୁଣିଜନସ୍ୟ ମହତଃ ସଂସର୍ଗାତ୍ ଗୁଣୀର ସମ୍ପର୍କରେ, ଯାତି - ପ୍ରାପ୍ନୋତି ଲାଭକରେ, ସ୍ଵଲ୍ପୋଽପି-
ନୀଚଜନୋଽପି ନୀଚମଧ୍ୟ, ଗୌରବଂ - ଯଶଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠାମ୍ ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ପୁଷ୍ପମାଳାନୁଷଙ୍ଗେନ - ପୁଷ୍ପମାଳାୟାଃ ସାହଚର୍ଯ୍ୟେନ
ପୁଲ୍ଲମାଳ ସଙ୍ଗରେ, ତୃଣ - ତୁଚ୍ଛଃ ତୃଣବିଶେଷଃ ଚୂର୍ଣ୍ଣମଧ୍ୟ, ଶିରସି - ଦେବତାୟାଃ ମସ୍ତକେ ଦେବତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ,
ଧାର୍ଯ୍ୟତେ- ଧାରଣଂ କ୍ରିୟତେ ଶୋଭାପାଏ ।
୭. ପଞ୍ଚବିଧାନ୍ ଏବ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାରର, ପୂଜୟନ୍ - ପୂଜାଂ କୁର୍ବନ୍ ପୂଜା କରି, ଲୋକେ - ସଂସାରେ ସମାଜରେ, ଯଶଃ-
କୀର୍ତ୍ତିମ୍ ଯଶଃ, ପ୍ରାପ୍ନୋତି - ଲାଭଂ କରୋତି ଲାଭ କରେ, ଦେବାନ୍ - ଦେବତାଃ ଦେବତାଙ୍କୁ, ପିତୃନ୍ - ପିତୃପୁରୁଷାନ୍
ପିତୃପୁରୁଷଙ୍କୁ, ମନୁଷ୍ୟାନ୍ ଚ - ପୂଜ୍ୟାନ୍ ଜନାନ୍, ଗୁରୁନ୍ - ଗୁରୁଜନାନ୍ ଗୁରୁଜନଙ୍କୁ, ଅତିଥିପଞ୍ଚମାନ୍ - ପଞ୍ଚମପୂଜ୍ୟରୂପେଣ
ଉପସ୍ଥିତାନ୍ ଆଗନ୍ତୁକାନ୍ ପଞ୍ଚମରେ ଅତିଥିଙ୍କୁ ।

ଅଭ୍ୟାସ :

୧. ଏକେନ ପଦେନ ଉତ୍ତରଂ ଲିଖତ । (ଶୋକେନ ପଦରେ ଉତ୍ତର ଲେଖ)

(କ) ବୃଦ୍ଧୋପସେବିନଃ କାନି ବର୍ଧନ୍ତେ ?

(ଖ) କଃ ନ ପ୍ରତିକ୍ଷତେ ?

- (ग) नागः कया बध्यते ?
 (घ) तृणं कुत्र धार्यते ?
 (ङ) सर्पदुर्जनयोः कः श्रेयस्करः ?
 (च) किं न चिन्तयेत् ?
 (छ) रज्जुः कैः आरभ्यते ?
 (मृत्युः, शिरसि, आयुर्विद्यायशोबलम्, रज्ज्वा, भविष्यम्, सर्पः, तृणैः)

२. स्तम्भमेलनं कुरुत (ସ୍ତମ୍ଭମିଳନ)

(क)	(ख)
चत्वारि	न कुर्वीत
सर्पः	प्राप्नोति
शोकं	बध्यते
यशः	दशति
नागः	वर्द्धन्ते

३. यथाक्रमं लिखत । (କ୍ରମାବଳୀରେ ସଜାଇ ଲେଖ)

- (क) पूर्वाह्णे कार्यमद्य श्वः कुर्वीत चापराह्णिकम् ।
 (ख) वरं सर्पदुर्जनयोः दुर्जनः सर्पो मध्ये न ।
 (ग) बध्यते तृणैरारभ्यते नागोऽपि रज्जुः तथा ।
 (घ) पूजयन् यशः केवलं प्राप्नोति लोके पञ्चैव ।
 (ङ) न गते नैव भविष्यं शोकं चिन्तयेत् कुर्वीत ।

४. बन्धनीमध्यस्थयथार्थपदेन शून्यस्थानं पूरयत । (ବନ୍ଧନୀମଧ୍ୟସ୍ଥୟଥାର୍ଥପଦେନ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର)

- (क) सर्पो _____ कालेन । (दशति, दिशति)
 (ख) भविष्यं _____ चिन्तयेत् । (नैव, चैव)
 (ग) तृणं _____ धार्यते । (शिरसि, मनसि)

(घ) श्वः कार्यमद्य _____ । (कुर्वन्ति, कुर्वीत)

(ङ) _____ प्राप्नोति केवलम् । (नाशं, यशः)

५. मातृभाषया अर्थं लिखत । (ମାତୃଭାଷାରେ ଅର୍ଥଲେଖ)

संहतिः, दशति, वर्तयन्ति, नागः, प्रतीक्षते

६. सन्धिविच्छेदं कुरुत । (ସନ୍ଧିବିଚ୍ଛେଦ କର)

कार्यमद्य, नैव, चापराह्णिकम्, नागोऽपि, अल्पानामपि, पञ्चैव, दुर्जनस्तु, तृणैरारभ्यते

७. वाक्यानि रचयत । (ବାକ୍ୟ ରଚନା କର)

नित्यम्, सर्पः, तृणम्, याति, दशति

८. क्रियापदानां चयनं कुरुत । (କ୍ରିୟାପଦଗୁଡ଼ିକୁ ବାଛ)

तया, प्रतीक्षते, चत्वारि, बध्यते, कुर्वीत, भवेत्, संहतिः,

तव कृते करणीयम् (ତୁମପାଇଁ କାମ)

ବିଭିନ୍ନ ଜାତିଶ୍ଳୋକ ସଂଗ୍ରହ କରି ମୁଖସ୍ଥ କର ।

सूक्तयः

आत्मनः प्रतिकूलानि परेषां न समाचरेत् ॥१॥

यत् निजकृते अनुकूलं न भवति, तत् अन्येषां कृते कदापि न करणीयम् ।

अङ्गारः शतधौतेन मलिनत्वं न मुञ्चति ॥२॥

अङ्गारस्य कृष्णरूपं शतवारं प्रक्षालनेन अपि न दूरीभवति, अस्यार्थो भवति

सहजातः दुर्गुणः कथमपि न दूरीभवति ।

उदारचरितानान्तु वसुधैव कुटुम्बकम् ॥३॥

उदारहृदयाः जनाः समग्रं विश्वं स्वपरिवारवत् चिन्तयन्ति ।

हंसो हि क्षीरमादत्ते तन्मिश्राद् वर्जयत्यपः ॥४॥

यथा हंसः क्षीरस्य नीरस्य च मिश्रणात् नीरं विहाय सारं क्षीरं गृह्णाति, तथैव विज्ञाः केवलं सारतत्त्वं गृह्णन्ति ।

दीर्घदर्शी सदा च स्यात् चिरकारी भवेन्नहि ॥५॥

दूरदृष्ट्या कार्यं कुर्यात् । परन्तु दीर्घसूत्री न भवेत् ।

तव कृते करणीयम् (ତୁମ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ)

ବିଭିନ୍ନ ସୂଚି ସଂଗ୍ରହକରି ମୁଖସ୍ଥକର ।

शब्दार्थः -

प्रतिकूलानि - विपरीतभावान् (ବିପରୀତଭାବ), परेषां - अन्येषां, शत्रूणाम् (ଶତ୍ରूणाମ्) । शतधौतेन - बहुवारपरिमार्जनेन (ବहुବ 6ଥାବାର 6ଥ) । मलिनत्वम् - कालिमा (ମଳି) । न मुञ्चति - न त्यजति (छा6ଡ଼ ନାହିଁ) । कुटुम्बकम् - कुटुम्बम्/ परिवारः (ପରିବାର) । आदत्ते - ग्रहणं करोति (ଗ୍ରହଣ କରେ) । वर्जयति - त्यजति (छा6ଡ଼) । अपः - जलानि (ପାଣି) । दीर्घदर्शी - दूरदर्शी (ଦूरଦୃଷ୍ଟ) । चिरकारी - दीर्घसूत्री / विलम्बी (ବିଳମ୍बी) ।

अभ्यास :

१. शून्यस्थानानि पूरयत । (शून्यपञ्चान घृरुषा कर)
- (क) आत्मनः _____ कूलानि परेषां न _____ समाचरेत् ।
(ख) _____ शतधौतेन मलिनत्वं न मुञ्चति ।
(ग) हंसो हि _____ आदत्ते तन्मिश्राद् वर्जयत्यपः ।
(घ) _____ सदा च स्यात् चिरकारी भवेत् नहि ।
(ङ) उदारचरितानां _____ वसुधैव कुटुम्बकम् ।
२. एकेन पदेन उत्तरं लिखत । (66।61-4 घद66 6666 6666)
- (क) शतधौतेन कः मलिनत्वं न मुञ्चति ?
(ख) कः क्षीरमादत्ते ?
(ग) वसुधा केषां कुटुम्बकम् ?
(घ) कीदृशः न भवेत् ?
(ङ) परेषां किं न समाचरेत् ?
(अङ्गारः, प्रतिकूलानि, हंसः, चिरकारी, उदारचरितानाम्)
३. सन्धिं कुरुत । (घञ्जि कर)
- वर्जयति + अपः, वसुधा + एव, क्षीरम् + आदत्ते, भवेत् + न
४. अर्थं लिखत । (थर्थ6666)
- मुञ्चति, आदत्ते, अपः, चिरकारी, परेषाम्
५. वाक्यानि रचयत (वाक्यरचना कर)
- भवेत्, हि, मुञ्चति, हंसः, सदा
६. स्तम्भमेलनं कुरुत (छन्द्रीलाथ)
‘क’	‘ख’
प्रतिकूलानि	न मुञ्चति
वसुधैव	क्षीरम्
मलिनत्वम्	कुटुम्बकम्
हंसः	न समाचरेत्

